

Mokslo Lietuva

EVANGELIKŲ REFORMATŲ KUNIGO ADOMO ŠERNO 130-OSIOS GIMIMO METINĖS ■ 6, 10 p.
PASITINKANT PROF. ZIGMO ZINKEVIČIAUS JUBILIEJŲ ■ 8, 9, 12 p.

ISTORINĖ PATIRTIS IR
IDENTITETAS ■ 2 p.

■ p. 5 Mėginant blaiviai vertinti lietuvių kalbos būklę

Nr. 14 (524)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Jono Ivanausko nuotrauka

Paminklas Gothardui Frydrichui Stenderiui prie Sunakstės evangelikų liuteronų bažnyčios (baigta statyti 1829 m.), kurios pirmtakėje jis ne vieną dešimtį metų kunigavo

HUMANITARI- NAI MOKSLAI IR PERSPEKTYVOS

Marija Liudvika DRAZDAUSKIENĖ

Kai atsitinka kas nors labai pragaištingo, paprastai klausiama, kodėl taip atsitiko. Nepriklausomai nuo to, ar labai pamokantis būna atsakymas, šis klasikinės antikos klausimas yra svarbus, nes jis verčia analizuoti priežastis, gilinantis į reiškinio sandarą ir kilmę, raidą, nuolatinės pašalines įtakas ir įvykio sąlygas. Tokiu būdu sužinoma, ar įvykis atsitiko dėl vidinių ar išorinių priežasčių, ir kas galėjo atsitiktinai arba sąmoningai pakreipti jo eigą teigiama arba bent kitokia linkme. Tokios analizės sėkmė priklauso nuo besigilinančio žinių ir įžvalgų. Tokią analizę paprastai atlieka kvalifikuočiausieji. Dabartinę humanitarinių mokslų padėtį Lietuvoje ir pasaulyje reikia panašiai analizuoti. Humanitariniai mokslai devaluoti, o priežastys ne visada aiškios ir pripažįstamos. Šis straipsnis apie humanitarinių mokslų padėtį Respublikoje ir pasiūlymus, kaip galima būtų paprastai ir prasmingai pasikeisti, humanitarams susitelkus atsakingam ir kokybiškam darbui, ne kiekybiniam popieriaus panaudojimui.

Pradžioje humanitarinių mokslų turinio ir jų reikalingumo klausimas aptarinėjamas Respublikoje ir pasaulyje (plg.: Saulius Spurga. Kam kliūva socialiniai mokslai? // „Lietuvos žinios“, Nr. 114, 2014 06 13, p. 2). Štai, pavyzdžiui, keli vertinimai:

(1) Dar viduramžiais antikos literatūrinis, kultūrinis ir intelektualinis paveldas buvo prilygintas „milžiniams pečiams“. Gi humanitarinės studijos, šiuo žodžiu pavadintos Renesansu, buvo dviasiški ir materialiai laisvų žmonių „studijos, formuojančios žmogų, ugdančios išsilavinimą, intelektą, asmenybę“. Akcentuodami klasikinių kalbų mokymo aktualumą, siekiame „kelti mūsų šalies visuomenės kultūrinį lygį, stiprinti bendrojo išsilavinimo pagrindus, prisidėti prie brandžios, harmoningos, pilietišškai aktyvios asmenybės ugdymo“ (Eugenija Ulčinaitė, Klasikinių kalbų reikšmė ir vaidmuo ugdant asmenybę // „Literatūra ir menas“, Nr. 4 (3316), 2011 01 28, p. 2).

(2) „Nekiškite to elitinio išsilavinimo mūsų vaikams. Vaikai ir taip persitempė.“ (Vyro komentaras // www.delfi.lt – 2011), atsiliepiant į Manto Adomėno straipsnį „Lietuvos mokykla: keistis negalima taikstyti“ – <http://www.lt/news/rings/politics/madomenas...> – 2011 m. birželio 1 d.

Pirmuoju atveju humanitarinės studijos geriamos ir vertinamos, nes kalba profesorė klasikė, t. y. srities ir dalykų žinovė. Jos tikėjimas humanitariniais mokslais toks didelis, kad nuomonė įtikina.

Antruoju atveju kalba eilinis, tikriausiai aukštąją mokyklą baigęs tėvas, kuris nesužinojo mokslo turinio ir esmės. Jis gina savo vaiką, bet tai daro tokiais prastais žodžiais, kad jo išsitarimas nuvertina jį patį ir parodo, kad kalbantysis

DONELAITIS IR STENDERIS – LIETUVIŲ IR LATVIŲ TAUTŲ IŠMINTIES MOKYTOJAI (1)

Kaip paminėsime dviejų baltų tautų milžinų 300-ąsias gimimo metines? 2011 m. „Mokslo Lietuvoje“ (Nr. 8) klausė joniškietis Jonas Ivanauskas, labai išsamiam straipsnyje pabandęs atskleisti tos pačios Apšvietos epochos išugdytus asmenybių – Gothardo Frydricho Stenderio (latv. Gothards Frīdrihs Stenders, 1714–1796) ir Kristijono Donelaičio (1714–1780) – atliktus darbus, pirmiausia sau ir savo parapijiečiams išsikeltas tikėjimo ir dorovingo gyvenimo propagavimo užduotis. Abu šiuos latvių ir lietuvių tautų didžiavyrius vienija ne vien gimimo metai – 1714-ieji – ir šiomet minimos abiejų 300-sios gimimo metinės, bet ir priklausymas kunigystės luomui. Abu buvo evangelikų liuteronų kunigai, tam tikru mastu panašūs ir jų veiklos pobūdis. Donelaitis tapo lietuvių, o Stenderis, nors savo kilmę vokiečių, latvių – pasaulietinės literatūros pradininkais, tautinio tapatumo reiškejais.

Gali kilti klausimas, ar dera G. F. Stenderį priskirti prie baltų? Jo protėviai XVI a. iš Saksonijos atvyko į Kuržemę, jų palikuonys įsitvirtino šio krašto ekonominiame, politiniame ir kultūriname gyvenime, ir nors išsaugojo giluminį ryšį su vokiečių kultūra, bet dalis jų persiėmė taip pat

vietos žmonių savita kultūra, kurios ne tik neatstūmė, bet suvokė jos savitumą, svarbą mokslui, o savąja veikla tai kultūrai labai daug pasitarnavo. Tokia asmenybė buvo Gothardas Frydrichas Stenderis, save tapatinęs su gyvenamosios aplinkos, t. y. latvių kultūra, suaugo su ja savo moksliniais interesais ir švietėjiška veikla. Savo testamente G. F. Stenderis išreiškė pageidavimą, kad ant jo kapo pastatyto paminklinio akmens senose Sunakstės kapinėse būtų iškaltas žodis „Latvis“, kurį reiktų suprasti ne etninės, bet kultūrinės savivokos prasme. 30 metų kunigavęs ir vadovavęs Salaspilio ir Sunakstės parapijoms, latvių tautai atliko tokius darbus, kad teisėtai laikomas vienu žymiausių latvių tautos mokslo ir kultūros asmenybių. Mums, lietuviams, reikšmingas tas faktas, kad Stenderis septynerius metus kunigavo Žeimelyje, šiame dviejų baltų tautų paribio miestelyje pasireiškė ir kaip svarbių ne vien latvių tautai raštų kūrėjas. Esama liudijimų, kad būtent Žeimelyje ir pradėjo rašyti latvių kalbos gramatiką. Bene teisingausia G. F. Stenderį būtų vadinti Baltijos vokiečiu, bet jei jis pageidavo būti latviu – tebūnie.

Būtina pristatyti ir mūsų pašnekovą Joną Ivanauską iš Joniškio. Literatūrine veikla užsiima nuo 1985 m., išleido 23 poezijos knygas ir elektroninę

straipsnių knygą „Du baltų tautų milžinai“. Pastarojoje yra ir „Mokslo Lietuvoje“ skelbtų straipsnių. Yra išleidęs „dvikalbių“ knygų, sudaręs poezijos kūrinių rinktinę „Žiemgalinėjimai“. Už eilėraščių ciklą, skirtą Saulės mūšiui (1236 m. rugsėjo 22 d.), lietuvių ir latvių kalbomis Lietuvos kultūros fondo prezidento apdovanotas vardinu Saulės mūšio medaliu (2011 m.), Joniškio literatų klubo „Audruvė“ kasmetiniu apdovanojimu „Viensparnis angelas“ (2012 m.), už Žiemgalos metraštininko veiklą ir apdainuotus šio krašto žmones pelnė Lietuvos Žiemgalos draugijos suteiktuju tarmių laureato vardu (2013 m.), apdovanotas respublikinio poezijos konkurso „Baltasis balandis“ laureato diplomu ir garbės juosta (2014 m.). J. Ivanausko eilėraščiai versti į anglų, hebrajų (ivritas), latvių, prancūzų, rusų, vokiečių kalbas.

Pavadinę J. Ivanauską Žiemgalos krašto dainiumi, tikriausiai nenusižengtume tiesai ir nė kiek neperdėtume, nes tokį įspūdį sustiprina ir jo rengiamos fotografijų parodos. Pradžią joms suteikė 2006 m. kelionė į Izraelį, jos įspūdžiams skirta foto paroda „O kalnai Judėjoje judėjo“ Žagarės kultūros namuose (2008 m.), Pakruojojyje, Panevėžyje ir

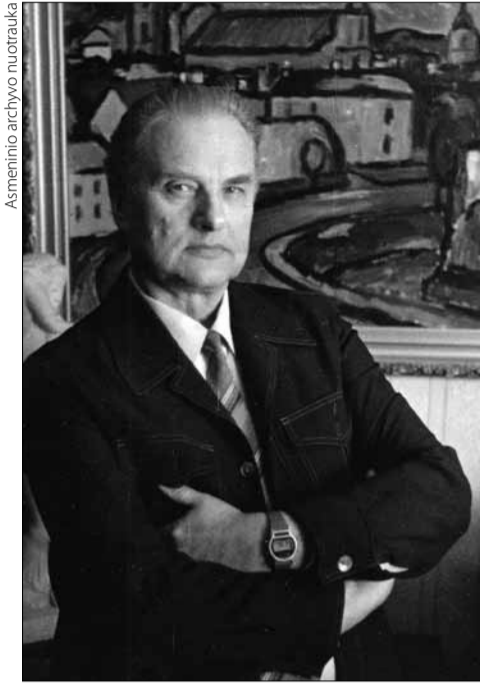
■ Nukelta į 8 p.

■ Nukelta į 4 p.

PASAULIS IR MES

ISTORINĖ PATIRTIS IR IDENTITETAS

Pasvarstymai prieš tarptautinį mokslininkų forumą

Profesorius Juozas Algimantas Krikštopaitis

Juozas Algimantas KRIKŠTOPAITIS

Artėjant 23-ajai Tarptautinei Baltijos šalių mokslo istorikų ir filosofų konferencijai (Helsinki, 2014 m. rugsėjo 21–22 d.), kyla poreikis prisiminti įvairius pastarojo dešimtmečio mokslininkų forumus ir apsvarstyti jų patyrimą, kuris galėtų būti naudingas diskutuojant minėtos Baltijos pakrantės mokslininkų konferencijos sesijose. Pamėginusiu, pasitelkęs savo patirtį, tai atlikti, kad špėčiau pasiruošti minėtoms diskusijoms Helsinkyje.

Prognostikos poreikis

Kiekvienoje šalyje ateitį numatyti yra pasižovę gausūs lengvo uždario mėgėjų būriai. Jiems ypač gerai sekasi istorinių lūžių metais. Tuomet visuomenė yra pasimetusi ir linkusi griebtis iracionalių, psichiką raminančių būdų. Tuo naudojasi gudrūs makleriai. Mums rūpi kiti dalykai: ką apie ateitį gali kalbėti mokslo žmonės, remdamiesi istorine patirtimi ir mokslines bendruomenės pripažintais tyrimų būdais. Galima teigti, kad pastaruosius du dešimtmečius dominuojančios civilizacijos raidą tiksliausiai numatė amerikiečių tyrinėtojas Alvinas Toffleris (Alvin Toffler) – vienintelis iš daugelio dirbančiųjų prognostikos srityje. Štai todėl jo teiginiai verta skirti dėmesį.

Prieš tolimesnį aptarimą verta išdėmėti svarbų teiginį: tiksliai prognozė neįmanoma, nes realus pasaulis yra pilnas nenusapėjimų, spontaniškai kylančių atsitiktinumų. Galima nuspėti įvykių ar procesų kryptis ar tendencijas, bet neįmanoma numatyti netikėtų raidos posūkių. Dažnai tuos posūkius sukelia mokslo atradimai, kardinaliai keičiantys civilizacijos technologinius principus. Ir vis tik, nepaisydami šio reikalo neapibrėžtumą, mes nuolatos mėginame prognozuoti. To reikalauja mūsų poelgių motyvacija ir siekiamų tikslų įprasminimas kultūroje ar mūsų pačių biografijoje. Šiandien jau aišku, kad geriau kurti netobulą prognostinę perspektyvą, nei neturėti jokios. Tik sukonstravę dar netikslų ir abejotiną ateities modelį, mes jau galime, drąsiau judėdami į priekį, tobulinti racionalios veiklos scenarijų.

Šiaurietiškas patyrimas

Turint galvoje tai, kas jau pasakyta, naudinga mums pažvelgti į Suomiją. Su ja mus jungė bendra patirtis, sukaupia atsiderus agresyvioje Rusijos imperijos priespaudoje, o vėliau – tarpukaryje vystant savarankišką valstybinį gyvenimą.

Iš pokalbio su Helsinkio universiteto rektoriumi prof. Ilka Niiniluoto (Ilkka Niiniluoto), kurio pagrindinės mintys buvo užfiksuotos akademinėje spaudoje¹, mes sužinome: 2004 metų vasarą Suomijos parlamentas priėmė naują „Universitetų aktą“ – akademinės veiklos gaires, akcentuojančias mokslinių tyrimų reikšmę valstybei. Dokumento tekstas buvo paruoštas remiantis tyrimo analize ir prognostikos principais. Pagal šį aktą šalies universitetai privalo būti atsakingi prieš tautą, sieti savo tyrimus su valstybės komerciniais tikslais, su visuomenės fiziniiais ir dvasiniais poreikiais. Pažymima, kad medicina, gamtos mokslai ir technologija jau drąsiai eina inovacijų bei komercijos kryptimi.

Paminėtas aktas sukėlė susierzinimą tarp humanitarų ir sociologų. Buvo teigiama, kad dėl jų veiklos specifikos čia beveik nėra galimybių patentuoti nei išradimus, nei technologinius sprendimus. Rektorius I. Niiniluoto pažymi, kad toks mąstymas yra ne tik ydingas, bet ir žalingas. Kalbant apie tai reikia prisiminti XIX a., kai Suomija spurdėjo imperinės Rusijos glėbyje. Tuomet humanitarai buvo įtakingiausias akademinis Helsinkio universiteto būrys. Čia subrendo tautinio atgimimo žingsniai. Istorikai, teisininkai, lingvistai, literatai, pedagogai kūrė pagrindines valstybingumo struktūras. Jų atkaklios pastangos atskleidė įspūdingus rezultatus: Suomija tapo valstybe, turinčia savuosius teises, politikos, ekonomikos mokslus, lemiančius demokratinių XX a. valstybės valdymą ir jos ekonominę bei politinę galią. Išidėmėkime – tuo keliu ėjo ir trys gretimos Baltijos valstybės.

Šiandien Suomijos humanitarai atlieka esminį darbą, vystydami mokyklų ir universitetų edukacines programas, kurdami rašytinius savo srities pagrindus. Ir humanitarai, ir socialinių mokslų atstovai yra pajėgūs taip pat atlikti komercinius sandėrius: dirbti projektų ekspertais ar konsultantais. Miestų plėtros, ūkinės bei prekybinės veiklos projektai laukia energingų humanitarų ir sociologų. Intelektualiai išsivysčiusi Suomijos visuomenė jau subrandino globaliai reikšmingų „socialinių inovacijų“, dabar realizuojamų viešojo administravimo, edukacijos, sveikatos priežiūros srityse. Ryškūs postūmiai leidyboje: komercinių tikslų siekiantys leidėjai jau nevengia mokslinių veikalų. Jie vis plačiau atveria vartus monografijoms, straipsnių rinkiniams ir net disertacijų tekstams. Mokslo leidinius jie platina energingai su pagirtina išmone, pasitelkę išraiškingą reklamą. Gilėja supratimas, kad meno kūriniai turi kiekybinę (valiutinę), pastoviai augančią išraišką. Galima sakyti, kad Suomijoje

je susiformavo turininga intelektualioji produkcija. Tad galima prognozuoti, kad Suomijoje jau veikianti „kultūros industrija“ atsiras ir kaimyninėse rytinėse Baltijos pakrantės šalyse.

Spėliojimai apie ateitį

Anot Alvinio Toflerio, vieną iš prognostikos ypatybių galima nusakyti taip: ji ieško pagrindinėse žmogaus veiklos srityse bręstančių problemų ir stengiasi jas išskirti, nes būtent taip galima apčiuopti slypinčius ateities įvykių veiksnius. A. Tofflerio metodas siūlo konstruoti realios ateities modelį, paremtą praktinių žinių ir patikimų duomenų analize. Būtent tokia analizė atskleidžia artėjančius fundamentalus pokyčius, kylančius iš radikalios kintančių technologijos galimybių.

Ši amerikiečių mokslininko kuriamą prognostiką remiasi labai kruopščiai surinktų gausybės praeities duomenų analize. Jo interpretacijoje iškyla galingas technologinis lūžis – vadinamoji Trečioji banga, atnešanti mums superteknologijos civilizaciją. Prieš tai įvykė du lūžiai – Pirmoji ir Antroji bangos – sukūrė pagrindus agrarinei ir industrinei civilizacijų raidai. Minimos dvi technologinės revoliucijos tarsi milžiniškos cunamio sukeltos bangos, griaudamos stabilią žmonijos sandarą, paruošė prielaidas Trečiajam tūkstantmetyje formuotis globaliai įsigaivinčiai aukštųjų technologijų civilizacijai, kuri privers iš esmės keisti socialines, politines, ūkines bei finansines struktūras. Tikėtina, kad šios mūsų planetai grėsmingos civilizacijos dantračiuose atsiderusios Europos Sąjungos nacionalinėms visuomenėms jau nerūpės kultūrinio identiteto klausimai. Prieš jas iškilis dramatinis fizinio išlikimo klausimas, bandant įveikti ekologines, ekstremalaus fanatizmo ir kitų grėsmių pasėkmes.

Lūžių metas

A. Toffleris teigia, kad mes jau vaikstome klupdami klasikinių humanistinių vertybių griuvėsiuose. Tarp jų griuvėnų styro dar galutinai nesunaikintos Šeimos, Bažnyčios ir Valstybės institucijos. Vien tik jos dar gali suteikti išsigelbėjimo viltį. Tačiau ir jos nėra saugios – jos nuolatos puolamos, žalojamos ir niekinamos.

Naujasis pasaulis, kuris jau formuojasi mūsų akyse, meta iššūkį buvusios sampratos ir ideologijoms. Atslinkęs, iš esmės viską keičiantis pasaulis kyla kaip viską laužantis naujų vertybių ir technologijų rezultatas, nes buvusio gyvenimo būdo, socialinių struktūrų rėmuose jau netelpa tai, ką atneša Trečioji banga, bylojanti apie žinių visuomenės epochą.

A. Tofflerio koncepcijoje daug paguodžiančių minčių, kurios tarsi gesina grėsmingų įvykių nuojautą. Jis mano, kad kiekvienoje grėsmėje glūdi ne tik griauančios faktoriai, bet ir atgimimo šaltiniai. A. Toffleris sako: sukauptas intelektinis patyrimas ir kūrybiniai užmojai gali kylančią civilizaciją, taip bauginamai pavaizduotą, pasukti sėkminga kryptimi. Taigi yra tikimybė suformuoti supervilvizaciją, pakankamai saugią ir stabilią.

Į lietuvių kalbą turime išverstą tik vieną knygą – „Valdžių kaita“². Tai paskutinioji Tofflerio trilogijos dalis. Pirmąsias dvi – „Ateities sukrėtimas“³ ir „Trečioji banga“⁴ – mes galime skai-

tyti tik kitomis kalbomis. Apibendrinęs savo milžiniško darbo rezultatus, A. Toffleris pasiūlė daug įsidėmėtinų išvadų. Tarp jų aptinkame nuomonę, kad Europos Sąjungai bus labai sunku (o gal net neįmanoma) sukonstruoti efektyviai veikiančio suverenių valstybių derinio; valstybės privalės atsakyti nepriklausomybės, nes visuomenės, siekiančios socialinės gerovės, neišvengiamai jungsis į tarpusavyje ekonomiškai priklausomą globalią sistemą.

Keli žodžiai apie tapatumo turinį

Garsus britų sociologas ir antropologas Ernestas Gellneris (Ernest Gellner) savo veikale „Tautos ir nacionalizmas“⁵ pažymi, kad nacionalizmas – tai žmonių „organizavimasis į didelius, centralizuotai išlavintus, kultūriškai homogeniškus vienetus...“ Nacionalizmo šaknys glūdi industrinėje visuomenėje; tai jos socialinės ir politinės raidos rezultatas. Tik išsilavinęs asmuo suvokia tapatumo turinį ir jo reikšmę. Būtent industrinėje visuomenėje, siekiančioje politinio egzistavimo išraiškos tautinėje valstybėje, išsilavinimas tampa vertingiausia investicija. Aptariant šį klausimą galima teigti, kad tautinio valstybingumo etape tapatybė įgyja dvi raiškos puses: tautinę ir universalią, kitaip tariant, kosmopolitinę.

Tautinis tapatumas kyla iš ištikimybės kultūros vertybėms: gimtajai kalbai, etniniam paveldui ir išsilavinimui. Išsilavinimas suteikia galimybes sureikšminti ir asmens, ir kolektyvinį visuomenės autentišką tapatumą, derinant įsisavintą etninę tradiciją su platesniu civilizacijos kontekstu. Būtent platus išsilavinimas, praturtintas humanitarinėmis žiniomis, atveria subjektą kitoms kultūroms.

Universalusis tapatumas arba kosmopolitinės krypties identitetas, taip pat kaip ir tautinis, siejasi su orientacija į tris jau minėtas vertybes, bet su šiek tiek platesniu reikšmių spektru: į kalbą arba kalbas kaip universalią bendravimo priemonę, į europietiškas kultūras ir išsilavinimą keliose mokyklose (kiekvienu lygmeniu – bakaluro, magistro ir daktaro – skirtingose universitetuose). Universalusis tapatumas identifikuoja per įgytą aukštąjį išsilavinimą ir asmens autonominę saviraišką; asmens kūrybinės potencijos veržiasi iš lokalių rėmų; išsilavinęs žmogus siekia aprėpti pasaulį, esantį už gimtojo arealo; tai jam pavyksta, kai semiasi kūrybinių galių iš lokalaus (tautinio) paveldo.

Tai, kad abu identitetai – tautinis ir universalusis – orientuojasi iš esmės į tas pačias tris vertybes, tad jų darnus suderinimas galėtų būti realus. Tačiau tokiam žingsniui link darnumo reikia ne tik plataus išsilavinimo, bet ir sąmoningo pakantumo kitokiai pasauliui. Pastarasis požymis siejasi su išugdytu gebėjimu vertinti kitas, kartais beveik nesuderinamas kultūras.

Istorinė plotnė

Mūsų tematika tiesiogiai siejasi su Europos Sąjungos narių – istorinių ir politinių subjektų – integracija, todėl negalime nuosalyje palikti tų subjektų, t. y. valstybių tapatumo ištakų klausimo. Istoriškumo plotnė užima reikšmingą vietą sprendžiant tapatumo problemą, nes subjekto savitumą nulemia jo istorinis ir tuo pačiu kultūrinis paveldas.

Tikriausia niekam nekils abejonių išgirdus teiginį, kad Europos civilizacijai pagrindus sukūrė civilizacijos, klestėjusios antikos laikais Viduržemio jūros pakrantėse. Lemtingą vaidmenį atliko arabų islamiškoji imperija, kurios mąstytojai, inžinieriai, meistrai ir pirkliai, perėmę Antikos apmąstyta ir teoretizuota palikimą, jį išsaugojo, pagilino ir per Pirinėjų pusiasalį atnešė į Europą. Pradedant XI amžiumi Antikos mokslas ir technologinė mintis sparčiai sklido intelektualinės veiklos pasiilgusioje Europoje. Tai plati tema, apimanti išsilavinimo ir kultūrinio identiteto sąveikos panoramą. Mes neturėsime laiko viso to aprėpti. Todėl teks tenkintis vienu įdomiu ir įsidėmėtinu faktu, liudijančiu politinio ir ideologinio subjekto, ieškančio savo identiteto, pradžia. Šis faktas yra susijęs su europietiško valstybingumo ištakomis. Negana to, čia ryškėja ir vakarietiškos integracijos bruožai. Čia turima omenyje vadinamąjį Popiežiaus valstybę, kuri gimė VIII amžiuje⁶. Tad kyla klausimas: ką byloja tos unikalios valstybės atsiradimo istorija? Ji pažeria įdomių ir reikšmingų istorinių faktų ir politinių epizodų.

Tuo metu (VIII a.) Romos Bažnyčios valdos buvo integruotos Bizantijos imperijoje, kuri buvo daugiaveidė. Joje dėl savarankiškumo kovojo ir Frankų karalystė, ir longobardų karaliai. Taigi integracijai nepasiduodantys politiniai dariniai siekė autonomiškumą ir raiškos tapatumu, susiejant juos su gimtojo arealo kultūrinio paveldu. Brendo regioninio valstybingumo bruožai. Romos popiežiaus institucija, įgyjanti vis ryškesnes valstybės ypatybes, siekė savo tikslų nepažeisdamą lojalumo imperatoriui. Dėl apgalvotų diplomatinė veiksmų Romos Bažnyčia be aštresnių konfliktų išliko kaip savarankiškas valstybinis darinys, savo identitetą išugdęs pagal Romos krikščioniškąją doktriną. Šis kolektyvinis Romos Bažnyčios bendruomenės identitetas jau pasižymėjo aiškiu dvilypumu (jau minėtu). Viena pusė buvo atgręžta į Kristaus ir jo apaštalų mokymą, kita į universalumą – doktrinos pasaulietinę misiją. Būtent pastaroji Popiežiaus valstybė darė artimą Bizantijos imperijai, ir net jos konkurentė.

Štai tokie, labai siaurai nupiešti VIII a. valstybės atsiradimo bruožai, sietini su dabartinių įvykių, kurių liudinkai esame mes patys, ištakomis. Tarsi niekas nepasikeitė beveik per tryliką šimtmečių. Kaip jau minėta, autentiška raiška, identitetas turi dvi puses. Tik derinant jas, atsisakant vienpusiškumo, įmanoma darni ir saugi egzistencija valstybių sandraugos sistemoje.

¹ Ilkka Niiniluoto. Research at the service of society: social innovations and cultural industry // *Universitas – Helsingensis*, 2004, № 4, p. 2.

² A. Toffler. *Valdžių kaita: žinios, turtas ir prieveirta artėjant XXI amžiui*. Vilnius: Tyto alba, 2001.

³ A. Toffler. *Future Shock*. New York: Bantam Books, 1971.

⁴ A. Toffler. *The Third Wave*. New York: Bantam Books, 1981.

⁵ E. Gellner. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, 1996, p. 64.

⁶ Apie tai plačiau: A. Kimsa. *Popiežiaus valstybės įkūrimas*. Vilnius: Pradai, 2000.

Evangelikų reformatų bažnyčios superintendente kunigo ADOMO ŠERNO 130-osios gimimo metinės

Aurelija ARLAUSKIENĖ

Poetas, vertėjas, publicistas, Evangelikų reformatų bažnyčios superintendentas kun. Adomas Šernas gimė 1884 m. gegužės 13 d. Jasiškiuose, mirė 1965 m. sausio 6 d. Nemunėlio Radviliškyje. Lietuvos evangelikų reformatų generalinis superintendentas. Jokūbo Šerno brolis. 1913 m. baigęs Dorpatą (dab. Tartu) universiteto Teologijos fakultetą, paskirtas diakonu į Vilniaus evangelikų reformatų parapiją. 1913 m. birželio 23 d. ordinuotas kunigu ir paskirtas Švobiškio parapijos klebonu. Nuo 1915 m. gyveno Rusijoje. 1916–1917 m. kartu su kitais buvo įgaliotinis Mažosios Lietuvos belaisviams Simbirske (dab. Uljanovskas) šelpti. Nuo 1917 m. dvasininko pareigas ėjo Vilniaus, Švobiškio, Papilio, Seirijų, Kauno, Nemunėlio Radviliškio, Biržų parapijose. Nuo 1942 m. – Lietuvos evangelikų reformatų generalinis superintendentas. Sukūrė giesmių, sulietuvino ir parengė *Heidelbergo katekizmą* (išl. 1936 m.), į lietuvių kalbą išvertė giesmių (rink. *Karys evangelikas*, 1938 m.)¹.

Taip Adomą Šerną pristato Visuotinė lietuvių enciklopedija. Minint 130-ąsias jo gimimo metines, būtina praplėsti tas penkiolika sausų eilučių ir pristatyti šią sudėtingo likimo asmenybę, daugiau kaip penkiasdešimt metų gerbtą ir buvusią pavyzdžiu, o likus vos keliems mėnesiams iki mirties savų ir svetimų pasmerktą...

Nepriklausomybės akto signataro Jokūbo Šerno (1888–1926) vyresnis brolis Adomas gimė 1884 m. gegužės 13 d. (pagal naująjį kalendorių – gegužės 25) dieną netoli Nemunėlio Radviliškio esančiame Jasiškių kaime, Elžbietos Žemaitytės ir Martyno Šer-

nų šeimoje. Joje augo trys broliai ir dvi seserys. Tėvai buvo religingi. Per didžiulį – Kalėdų, Velykų, Sekminių – šventes tėvas atlaikydavo pamaldas su atitinkamomis giesmėmis ir maldomis, su toms šventėms skirtomis evangelijomis. Mažąjį Adomą siūsdavo kviešti į tas pamaldas kaimynų. „Nors tėvas pats kas vakarą prieš guldamas pasiskaitydavo maldas iš lietuviško

Kun. Adomas Šernas

ir lenkiško kancionolo, – po daugelio metų prisimins kunigas Adomas Šernas, – bet manęs nemokė nei poterių, nei Dešimties Dievo įsakymų.“²

Skaityti lietuviškai Adomą išmokė motina iš pilno barbarizmo giesmyno, kuriame būta ir tokių sakinių, kurių vaikas niekaip negalėjo suprasti. Pavyzdžiui, „Motka (matka, motina) žyvate mane griekuos pradėjo“... Sūnus vis prašydavo motinos šiuos žodžius

paaikškinti, tačiau ji nenorėjo to daryti³. Skaityti ir rašyti rusiškai berniuką išmokė tėvas, nupirkęs rusų kalbos elementorių. Sulaukęs devynerių, pradėjo mokytis Nemunėlio Radviliškio pradinėje mokykloje, kur viskas buvo dėstoma rusų kalba. Tikybos šioje mokykloje mokė vargonininkas. Kai Adomui sukako 11 metų, tėvas jį nuvežė į Rygos klasikinę gimnaziją. Baigęs tris klases ir gavęs reformatų sinodo stipendiją, išvažiavo mokytis į Slucko gimnaziją. Čia gavęs brandos atestatą, 1905 m. įstojo į Dorpatą (dab. Tartu) universiteto Teologijos ir filosofijos fakultetą. Pasak paties Adomo Šerno, dėl dviejų sumetimų: viena, pakludamas mylimiems tėvams, kurie troško jį matyti kaip kunigą, antra, norėdamas įsitikinti krikščioniškosios religijos tiesa⁴.

Baigęs universitetą 1913 m. kovo 24 d. Vilniuje buvo iššventintas diakonu ir paskirtas superintendente kun. Mykolo Jastžemskio priežiūron. Tų pačių metų birželio 23 d. per Sinodą Vilniuje ordinuotas kunigu ir paskirtas Švobiškio parapijos klebonu kartu priskiriant aptarnauti Naujamiesčio parapiją bei Aukštelių filiją. Nuo tada prasidėjo Adomo Šerno kunigystė Lietuvos reformatų parapijose.

Užklupus Pirmajam pasauliniam karui 1915 m., išvyko į Rusiją, į tolimąjį Simbirska (dab. Uljanovską), kur aptarnavo visus Pavolgio srityje išsibarsčiusius Lietuvos tremtinius evangelikus reformatus ir liuteronus.

1916–1917 m. Martyno Yčo rūpesčiu su Petru Žemaičiu buvo paskirti Tatjanos komiteto įgaliotiniai Mažosios Lietuvos belaisviams šelpti Simbirske ir kituose Pavolgio miestuose. 1917 m. per Švediją grįžo į Lietuvą,

apsigyveno Papilyje, aptarnavo Papilio ir Švobiškio parapijas.

Kunigas Adomas Šernas kartu su broliu teisininku Jokūbu Šernu buvo aktyvus lietuviybės puoselėtojai. Jokiai politinei partijai nepriklausęs, bet kaip patriotas, Adomas Šernas 1917 m. buvo paskirtas įgaliotiniu Biržų ir Joniškėlio apskrityse kviešti atstovus į Vilniaus konferenciją, kurioje ir pats dalyvavo.⁵

Adomas Šernas pirmasis XX a. pradžioje pasiūlė dokumentuose žodžius „liuosybė“, „nepriklusybė“ keisti „nepriklausomybė“. Taigi prieš šimtmetį padaryta reikšminga politinės terminijos pataisa gyvuoja iki šių dienų⁶.

A. Šernas buvo išsilavinęs žmogus. Sąžiningai atlikdamas religines apeigas, dėstydamas tikybos pamokas vaikams ir rengdamas jaunimą sutvirtinimui, jis 1927 m. įsigijo ir Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos pažymėjimą, kad jam pripažįstamas aukštesniosios mokyklos mokytojo vardas ir teisė mokyti tikybą, taip pat rusų, vokiečių, prancūzų kalbas, istoriją, geografiją, matematiką, fiziką, gamtos mokslus bei teisę. Jis mokytojavo Nemunėlio Radviliškio progimnazijoje, Biržų gim-

nazijoje dėstė lotynų kalbą, matematiką ir kitus dalykus.

1920 m. kun. A. Šernas paskiriamas kariuomenės kapelionu kariams evangelikams. Nuo 1922 m. jam priskiriama globoti ir nedidelė Salamiesčio parapija, taip pat teko rūpintis Kauno reformatų parapijos steigimu. 1923 m. rugpjūtį iš lenkų okupuoto Vilniaus krašto į Papilį sugrįžus superintendentui kun. Jonui Šepečiui, A. Šernas buvo perkeltas į gimtąjį Nemunėlio Radviliškio parapiją.

1930 m. Adomas Šernas paskiriamas į Biržų parapiją klebonu ir gimnazijos kapelionu. Nuo 1934 m. birželio 25 d. Biržuose posėdžiavęs Sinodas Adomą Šerną vėl išsiunčia į Kauną kariuomenės kapelionu kariams evangelikams ir paskiria aptarnauti Kėdainių reformatų parapiją, po metų – Seirijų parapiją. Kaip kapelionas A. Šernas tarnavo iki 1940 m. pavasario, kada buvo atleistas iš šių pareigų dėl amžiaus. Iš Seirijų parapijos vėl buvo perkeltas į Švobiškį, o 1941 m. – į Nemunėlio Radviliškio reformatų parapiją.

1942 m. birželio 25 d. Biržų sinodas kunigą A. Šerną išrinko vyriausiuoju Lietuvos evangelikų reformatų

Adomo Šerno 130-osioms gimimo metinėms skirto pranešimo autorė Aurelija Arlauskienė ir Lietuvos reformacijos istorijos ir kultūros draugijos pirmininkas Donatas Balčiauskas

bažnyčios dvasininku – superintendentu ir paliko toje pačioje Nemunėlio Radviliškio parapijoje.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje liko tik keturi reformatų kunigai. Bažnyčios darbui Lietuvoje atgaivinti 1946 m. gegužės 27 d. sukviečiama sesija Biržuose, kurią organizavo ir jai pirmininkavo superintendentas kun. A. Šernas, išrenkamas Bažnyčios valdymo organas – kolegija. Ir tik daugiau kaip po dešimt metų sovietų valdžia leidžia susaukti sinodą. 1957 m. rugpjūčio 18 d. įvyko jubiliejinis pirmasis pokarinis Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios sinodas Biržuose, konsistorijos vicepirmininku išrinktas superintendentas A. Šernas (pirmininku – pasaulietis Kostas Burbulyš).

¹ Visuotinė lietuvių enciklopedija, Vilnius, 2013, t. XXIII, p. 89.

² Adomo Šerno priešmirtinis laiškas, Vilnius, 1971, p. 3.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat, p. 4–5.

⁵ Vilniaus reformatų žinios, 2014, Nr. 6 (143), p. 4–5.

⁶ Arlauskienė, A., Tomas Šernas: vakar buvo rytoj, Vilnius, 2006, p. 25.

Minėjimas vyko evangelikų reformatų bažnyčioje

MĖGINIMAS BLAIVIAI VERTINTI LIETUVIŲ KALBOS BŪKLĘ

Arnoldas PIROČKINAS

Vieną birželio dieną troleibuso stotelėje netikėtai sutinku labai simpatiška asmenį iš Lietuvos kalbos instituto. Esu įsitikinęs, kad ir jis man kiek palankus. Tačiau susitikti su tokiu senokai matytu žmogumi – džiaugsmas. Pasisveikinusi iš karto partneris pareiškia skaitęs mano straipsnį „Mokslas Lietuvoje“. Suvokiu, kad turi galvoje rašinį „Prisilietus prie atgrasios problemos“ (žr. 2014 05 15 d. numerį). Malonu girdėti! Tik kodėl aš rašas, jog Lietuvos kalbos institutas ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija apleidžia lietuvių kalbos kultūrą? Ir čia ima vardyti faktus, rodančius šių įstaigų darbus kalbos kultūros srityje.

Netikėtai užklyptas, įstengiau tik teisintis: gal būsiu ne visai tiksliai įvertinęs jų veiklą dėl informacijos stokos, o gal kas ne kas neapdairiai suformuluota. Norėjau dar kažkuo teisintis, bet čia privažiavo troleibusas. Spėjau paspausti ranką...

Grįžęs namo, puoliau žiūrėti, ką aš tame laikraštyje prirašiau. Argi iš tikrųjų taip neapdairiai nuneigiau ne tik šių įstaigų, bet ir visą dabartinę kalbos kultūros darbą? Nepasitikėdamas savo

sprendimo objektyvumu, kviečiu ir skaitytojus vertinti tą rašinio vietą, dėl kurios skaudžiausiai maloniai priekaištavo simpatiškas oponentas. Cituoju:

„Ryžtis kalbėti kalbos kultūros problemomis reikia turėti nemažą drašos. Ir mūsų moderniesiems kalbininkams, ir žurnalistams, ir pedagogams bendrinės kalbos norminimas, jos kultūros puoselėjimas baisiai atgrasi tema. Kiek ši kalbos sritis nuvertinta, rodo toks dalykas. Ilgus metus Lietuvos kalbos institutas turėjo Kalbos kultūros skyrių, bet, jo vadovei su savo šalininkais šokus niekinti spaudoje praeities ir dabarties lietuvių kalbos kultūros, jis buvo perkrikštytas Sociolingvistikos skyriumi. Iš jo dingio ir kalbos kultūros problemos, atseit, tegu jas nagrinėja kiti skyriai. Bet juk tarp dviejų auklių – vaikas be galvos. Be vieningo puoselėjimo liko ir kalbos kultūra. Atrodo, ne kažkiek dėmesio kasdieni kalbos kultūros praktikai skiria ne Valstybinė lietuvių kalbos komisija“ (išskirta kursyvu dabar cituojant).

Kai šiandien, kiek prabraivėjus galvai nuo autoriui būdingo svaigulio, vėl skaitau šią ištrauką, matau, kad ką ne ką derėjo švelniau pasakyti, bet neįžvelgiu noro išreikšti, jog šios įstaigos

visiškai ignoroja kalbos kultūrą. O kad Kalbos kultūros skyrių pakeitė Sociolingvistikos skyriumi, tai, sakyčiau, būtų tolygu, jeigu, pavyzdžiui, medikai savo įstaigose panaikintų higienos katedras ar skyrius, jų problemas atiduotų vidaus ligų propedeutikos ar infekcinių ligų katedroms (skyriams), o panaikintųjų padalinių vietoj įkurtų medicinos statistikos ar sociologijos kabinetus. Ką norite, tą galite sakyti, bet sociolingvistika savo reikšme ir verte netolygi kalbos kultūrai.

Pirmoji iš esmės yra tik tam tikros kryptingos statistikos rinkėja, o antroji – teorinis ir praktinis daugelio kitų dabartinės lietuvių kalbos disciplinų apibendrinimas ir įprasminimas, įvairių jos reiškinių įvertinimas ir atranka sąmoningai, motyvuotai ir tikslingai vartosenai.

O gal tokia kalbos mokslo šaka nėra nereikalinga? Sakysite, juk nemaža kalbų, įskaitant ir lietuvių kalbą iki 1939 m. Lituistikos instituto įkūrimo, neturėjo ir neturi nei kalbos akademijų ar institutų, nei kalbos komisijų, bet kalbos kultūra sėkmingai rūpintis ir rūpinamasi. Nedaug yra tokių laimingų kalbų, kaip prancūzų kalba, kurią nuo 1635 m. puoselėja Armano Žako

de Rišeljė (de Richelieu) įkurta Prancūzų akademija (Académie française). Kalbų, kurios neturėjo Prancūzų akademijos pobūdžio įstaigų, kultūros ugdymą sėkmingai skatino ir jam impulsų davė atskiri asmenys. Čia pavyzdžiu tinka imti Joną Jablonskį, kuris 40 metų diena iš dienos budėjo lietuvių kalbos kultūros bare.

Vis dėlto ir pats iškilusis bendrinės kalbos puoselėtojas, ir visuomenė, t. y. jos įvalgiausi protai, suvokė kolektyvinių institucijų svarbą, tik dėl nedėkingų aplinkybių negalėjo sukurti jų efektyvių, tuo labiau valstybinių. Štai Vincas Kudirka, kai užsimezgė nutrūkęs ryšys su Mintaujoje dirbančiu Jonu Jablonskiu, iš karto ėmėsi iniciatyvos suburti grupę lietuvių inteligentų, kurie talkininkautų „Varpui“: 1890 m. Mintaujoje atsirado Literatūriškoji komisija. Jai pirmiausia kelias uždavinys taisyti „Varpui“ skiriamų straipsnių ir grožinės literatūros kūrinių kalbą. Ilgainiui jos darbo sritys plėtėjo ir gilėjo: ėmė rūpintis lietuvių bendrinės kalbos gryninimu ir lietuviškos terminijos kūrimu, t. y. kalbos kultūra. Šioje bene pirmojoje lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos institucijoje, turinčioje septynis narius, pagrindinis krūvis teko

Jonui Jablonskiui. To krūvio mastas iki šiol nėra nusakytas. Kad ir koks jis būtų buvęs didelis, komisijos įkūrimas ir veikla aiškiai patvirtina, kad varpininkai, įvalgiausioji to meto mūsų negausių inteligentų dalis, puikiai suvokė kolektyvinės institucijos svarbą bendrinės kalbos kultūrai. Reikia apgailestauti, kad komisija veikė vos penkerius metus: 1895 m. jos veikla nutrūko.

Idėja lietuvių kalbos ugdymo problema spręsti kolektyviškai vėl iškilo po 1904 m. gegužės 7 d. panaikinto lietuviškos spaudos draudimo Rusijos imperijoje ir ėmus svarstyti reikalą kurti lietuvių mokslo draugiją. 1907 m. kovo 25 d. įvyko jos steigiamasis susirinkimas. Jos plačioje programoje deramą vietą gavo ir lietuvių kalba. Tačiau ilgą laiką šis programos punktas beveik nebuvo įgyvendinamas. Tik 1911 m. liepos 25–28 d. Vilniuje vykusiam draugijos visuotiniame susirinkime, kuriame kaip paprastai iki tol Jonas Jablonskis nedalyvavo, Sofijos Čiurlionienės pasiūlymu sudaroma septynių narių (Jonas Jablonskis, Kazimieras Būga, Juozas Balčikonis,

■ Nukelta | 10 p.

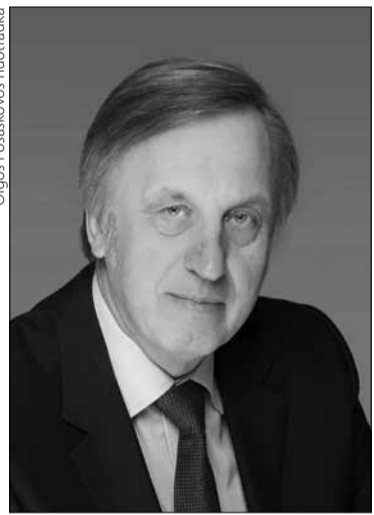
Seimo narys profesorius Povilas GYLYS: „Ką būčiau pasakęs Pasaulio lietuvių ekonomikos forumė“

Lietuvoje įvyko eilinis Pasaulio lietuvių ekonomikos forumas, kuriame turėjo būti svarstomi strateginiai mūsų šalies ūkio raidos klausimai vidaus politikos ir tarptautiniame kontekste. Į forumą nebuvau kviestas, todėl negalėjau ten išdėstyti savo požiūrio. Tačiau jaučiu profesinę ir pilietinę pareigą pateikti savo, kad ir labai koncentruotą, telegrafiskai išdėstytą požiūrį į mūsų ūkinę situaciją forumo kontekste.

Esu holistinės krypties ekonomistas, todėl nesutinku su forumu vyravusia, nors ir nebylia, nuostata, kad ekonomika ir rinka, arba kitaip – verslas, yra tas pats. Ekonomika yra mūsų gyvenimo aspektas, susijęs su išteklių ribotumu, su kuriuo susidūrę ekonominiai – individualūs ir grupiniai – subjektai ekonomizuoja, t. y. ieško optimalaus santykio tarp naudos bei tų ribotų išteklių sąnaudų.

Daugiau ar mažiau vykusiai ekonomizuoja VISI subjektai – individai, verslo bendrovės, vietos ar šalies lygio valdžios institucijos. Vieni iš jų siekia privačios, kiti – viešosios, bendrosios naudos – daugiau geros kokybės viešųjų gėrybių.

Iš to, ką iš žiniasklaidos žinau apie forumo darbą, susidaro įspūdis, kad ten nebuvo rimtai, paradigmiskai kalbama apie ekonomiką kaip visumą, kaip viešojo ir privataus sektorių vienybę. Mano žiniomis, dažniausiai buvo apsiribojama verslo, manau, ne išgalvotų problemų aptarimu. Apie viešojo sektoriaus problemas buvo kalbama nepakankamai, pabirai ir todėl, įtariu, paviršutiniškai. Taip atrodo susipažinus su pagrindinio pranešėjo brito Marko Gaskelo (Mark Gaskell) pranešimo turinio atpasakojimu žiniasklaidoje bei su kitų oficialių pranešėjų sąrašu.

Prof. Povilas Gylys

Pavyzdžiui, pagrindinis pranešėjas, sprendžiant iš jo pasisakymo turinio, priklauso naujosios liberalios ekonominės minties krypčiai, todėl, kaip ir kiekvienas jos atstovas, kalba apie išlaidaujantį valdžią, žemas algas kaip konkurencinį šalies pranašumą tarptautinėse rinkose ir panašius dalykus.

Prisipažinsiu, šiek tiek šiurpina faktas, kad, kaip rašoma programoje, verslumą norima ugdyti jau ikimokykliniame amžiuje. Teko girdėti iš ikimokyklinio ugdymo pedagogų, su koku dideliu džiaugsmu jie tai skiepia vaikams. Tai pasižovusi daryti ir Austėja Landsbergienė turėtų suvokti, kad vaikystėje dedami žmogiškumo pagrindai ir kad tame amžiuje neturėtų būti formuojami egoistiški, tik konkurenciją žmonių santykiuose išpažįstantys, bet solidarumo nemokantys rinkos robotukai. Tikiuosi, kad mano nuogaštavimams nėra rimto pagrindo ir pranešėja nenusirito iki individualis-

tinės pasaulėžiūros, tapatinančios ne tik rinką ir ekonomiką, bet ir rinką ir visą visuomenę, žemumą.

Rodas, tarp forumo dalyvių neatsirado žmogaus, kuris pasakytų: šalies vieta pasaulinėje ekonomikoje priklauso ne tik nuo verslo, bet ir nuo to, kaip funkcionuoja viešasis sektorius – mokyklos, universitetai, teisėkūra bei teisėsauga ir t. t. Jeigu viešasis sektorius yra nusmurgęs – blogai finansuojamas ir prastai valdomas – šalis negali pasigirti aukšta gerove. Nebus ji ir konkurencinga. Ir atvirkščiai – jeigu viešasis sektorius, kuriantis sisteminio pobūdžio viešąsias gėrybes, gauna tinkamą finansavimą ir yra politiškai ir administraciniu požiūriu gerai tvarkomas, valdomas, šalis efektyviai išnaudos turimus ribotus žmonių, technikos, finansinius ir kitus išteklius. Gerovės lygis joje bus aukštas ir kraštas bus konkurencingas tarptautiniame mastu.

Užtenka susipažinti su tarptautiniais konkurencingumo reitingais. Juose aukščiausias pozicijas užima tos šalys, kurios išmintingai palaiko balansą tarp išteklių skiriamų viešajam ir verslo sektoriams, kuriose mokyklos, policija ir kitos viešojo gyvenimo sferos nebadmiriauja. Turiu galvoje pirmiausia Šiaurės šalis – Suomiją, Švediją, Daniją ir t. t. Deja, su savo mažiausiu Europos Sąjungoje – 27 proc. nuo BVP – biudžetų įprotinę ekonominį balansą pretenduoti negalime. Normalioje ekonomikoje ši dalis svyruotų apie 35–40 proc. Vadinasi, mes negalime pretenduoti į aukštos gerovės šalies vardą bei didelės konkurencinės galios nekurdami geros kokybės pakankamo kiekio viešųjų gėrybių. Tą mintį, jei būčiau dalyvavęs forumė, būtinai būčiau pabrėžęs.

Kitas mano nepadaryto pranešimo postulatą būtų buvęs: „Nesididžiuo-

kime „konkurenciškai“ žemais darbo užmokesčiais.“ Taip, viena vertus, žemi atlygiai darbuotojams prisideda prie gamybos kaštų mažinimo ir yra naudingi verslui, jei naudojam tik mikro, privačiame lygyje. Tačiau makrolygyje tai gali reikšti, ir reiškia, neišgyvenančių ir besijaučiančių nuvertintais, devalvuotais darbuotojų masinę emigraciją. Pastaroji gimdo kvalifikuotos darbo jėgos stygių, struktūrinį nedarbą. Nevertėtų užmiršti to, kad emigracija mažina turto kūrėjų skaičių, vadinasi, menkina ekonominio augimo perspektyvas. Reiktų atsižvelgti ir į tas, tiek asmenines, tiek viešąsias, žalias, kurias sukulia skurdas, socialinė atskirtis ir kurias tenka priskirti ne ekonomikai, bet antiekonomikai. Ta antiekonomika daro neigiamą poveikį visoms gyvenimo sritims, taip pat ir verslui. Bet pastarasis, būdamas individualistiniame, neoliberaliame transe tų žalų, rodos, nemato. Nes neoliberaliame ekonomikos paveiksle jų tiesiog nėra.

Iš to, ką žinau apie pasisakymų forumė turinį, sprendžiu, kad tokių – holistinių pranešimų ir kalbų nebuvo. Gaila, nes tai reiškia, jog forumas nepasirūpino, kad vyktų TIKRA DISKUSIJA, kurioje būtų pristatyti ĮVAIRŪS požiūriai į Lietuvos ekonomikos būklę ir jos raidos perspektyvas. Juk galėjo forumo organizatoriai pakviesti į renginį, pavyzdžiui, ekonomistą profesorį Romą Lazutką. Betgi ne – jie pakvietė teisininką, vieną žinomiausių „laisvarinkininkų“ Remigijų Šimašių. Todėl, jaučiu, – tai buvo bendraminčių neoliberalų sueiga, kurioje individualinė indoktrinacija buvo svarbesnė nei realių išiečių, alternatyvų paieška.

Renginį, matyt, galima pavadinti dominuojančios individualistinės paradigmos šalininkų pabendraimu, visuomenei perduodant katekizmo

tiesą – „Gerai verslui, gerai ir visai visuomenei“. Jeigu būčiau pakviestas, forumui būčiau pateikęs alternatyvų ekonominį požiūrį: „Kai gerai visai visuomenei, gerai ir verslui.“ Dar būčiau pridėjęs: „Mielai verslininkai, nedarykit klaidos – nesusitapatink su visa ekonomika.“ Taip pat būčiau pataręs: „Jei ateityje organizuosit tokius forumus, žymiai tiksliau juos būtų pavadinti ne ekonomikos, bet verslo forumais. Tuomet daugelis čia išsakytų pastabų atkristų.“

Pabaigai – politinis pastebėjimas. Renginį be asocijuotų verslo struktūrų organizavo ir, įtariu, mokesčių mokėtojų pinigais parėmė viešąjį nacionalinį interesą turinčios atstovauti Ūkio ir Užsienio reikalų ministerijos. Girdėjau, kad joms vadovauja žinomi socialdemokratai Linas Linkevičius ir Evaldas Gustas. Taip pat esu girdėjęs, jog socialdemokratai nesivadovauja neoliberalia ideologija ir kad „laisvarinkininkai“ yra jų ideologiniai varžovai. Bet teko girdėti ir kitokių kalbų, esą visos sisteminės partijos Lietuvoje, nepriklausomai nuo jų pavadinimų, yra liberalios...

P. S. Noriu prisistatyti. Esu lietuvis. Esu ekonomistas. Tiesa, nesu pasaulinio masto lietuvis ar ekonomistas. Priklauau holistinei krypčiai ekonomikos moksle. Prieš įsidėmąs į politiką, buvau Lietuvos ekonomistų asociacijos prezidentas. Prieš keletą metų kolegos mane buvo išrinkę geriausiu Lietuvos ekonomistu. Esu skaitęs mokslinius pranešimus konferencijose Londone, Pekine, Vroclave ir kitur. Esu parašęs knygą globalios ekonomikos ir antieconomikos klausimais.

Parengė Seimo Ryšių su visuomene skyrius

MŪSŲ DIDIEJI

DONELAITIS IR STENDERIS – LIETUVIŲ IR

■ Atkelta iš 1 p.

Vilniaus karininkų Ramovėje. Surengė keletą parodų Sausio 13-osios atminimo metinėms „Buvome, esame, būsimė“, Latvijai skirtą foto parodą „Svečiuose pas Lačplēšį“, fotoparodų ciklą „Akimirkos Kristijono Donelaičio žemėje“ (Joniškyje ir Šiaulių universitete) ir kitas parodas.

Su Joniškio rajono Kriukų liaudies teatru J. Ivanauskas dalyvavo 2014 m. Pasaulio lietuvių dainų šventėje teatro dienoje, Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ teatralizuotuose skaitymuose Gedimino kalno papėdėje į publiką bylojo būrų Poeto žodžiu.

Mūsų pašnekesio apie G. F. Stenderį ir K. Donelaitį metu suprasime, kas domina ir jaudina J. Ivanauską, vadinasi, geriau susipažinsime ir su šia pakankamai spalvinga asmenybe iš šiaurės Lietuvos.

Daugiadarbis vokiečių tapęs latviu

Mokslo Lietuva. Garbusis Jonai, kas patį jaudina ir ko moko Gothardo Frydricho Stenderio ir Kristijono Donelaičio gyvenimo pavyzdžiai? Apie tai mąstai dar tik artėjant 300-osioms abiejų šių literatūros ir kultūros didžiavirų gimimo metinėms, vienas pirmųjų atkreipė dėmesį į reikšmingą ir daug kuo įpareigojantį sutapimą: abu jie gimė tais pačiais metais, išugdė vokiečių intelektualinę kultūros aplinkoje, vadovavo parapijoms. Tiesa, gerokai nutolusiose viena nuo kitos vietose: Donelaitis – Prūsų Lietuvoje, Stenderis – Lietuvos ir Latvijos paribyje. Abu neapsiribojo vien sielovada, bet tuo pačiu atliko neišnykstančios vertės literatūros ir kultūros darbus. Ypatingą nuostabą ir pasigėrėjimą kelia tas faktas, kad aukštoji to meto universitetinė vokiečių kultūra ne tik neatplėšė jų nuo žemės, neišplėšė iš mažų miestelių ar kaimo aplinkos, bet priešingai – sugrąžino dirbti kunigams įprastą sielovados ir švietėjišką darbą į pačių tautos gelmę – K. Donelaitį – į Tolminkiemį, lietuvininkų būrų gyvenamą kaimą, o G. F. Stenderį – į Žeimelį Žiemgalos krašte, Lietuvos paribyje su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste, vėlesniais

Gothardui Frydrichui Stenderiui skirto paminklo akmens monumentalumas prasmingai išreiškia šio sielovados, literatūros ir kultūros didžiavirio vietą Latvijos kultūros istorijoje

laikais į Sėlpilio ir Sunakstės parapijas. Gyvenimas provincijose nesutrukdė abiemis gyventi turiningai ir vaisingai, sukurti intelektualią aplinką ir prasmingų kūrinių. Taigi, mielas Jonai, kuo patį šie gyvenimo pavyzdžiai praturtino?

Jonas Ivanauskas. Mane pirmiausia stebina šių asmenybių įvairiapusiškumas. Abu būdami kunigais užsiiminėjo ir kita intelektualine veikla. 2012 m. Jakiškių dvare kartu su Joniškio kultūros ir istorijos muziejumi buvo surengta mokslinė konferencija, į kurią atvažiavo ir Latvijos literatūros, folkloro ir meno instituto mokslo darbuotoja Zigrida Fridė (*Zigrīda Frīde*). 2003 m. apie Gothardą Frydrichą Stenderį ji parašė knygą, kurią labai prasmingai pavadino – „Latvis“. Mat Stenderis pageidavo, kad po mirties ant jo kapo

plokštės būtų užrašyta – „Latvis“, net pats stebėjo akmenkalių darbą, nors pagal kilmę buvo vokiečių. Tai nesutrukdė jam tapti latvių pasaulietinės literatūros pradininku, lygiai kaip ir lietuvininkui K. Donelaičiui, kuriam tokia garbė tenka lietuvių literatūroje.

Latvijoje Stenderių giminė garsi tuo, kad ji davė keliolika evangelikų liuteronų kunigų, tarp kurių buvo nemažai šviesuolių, visuomeniško užmojo žmonių, tarp kurių garsiausias ir nepalenkintas yra Gothardas Frydrichas Stenderis, kuriam prigijo Senojo Stenderio (latv. Vecais Stenders) pravardė, nors toli gražu ne jis buvo šios giminės latvių žemėje pradininkas. Pirmtaku laikytinas Johanas Stenderis (1608–1669), kuris Abiejų Tautų Respublikos karo prieš Švediją

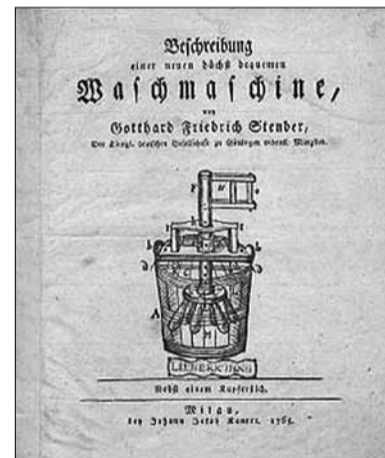

Stenderiams skirtos atminimo plokštės senose Sunakstės kapinėse

Įspūdinga G. F. Stenderio literatūrinė, švietėjiška, mokslinė, kultūrinė ir visuomeninė veikla. Jis domėjosi latvių kalba, tautosaka, mitologija, vertino tautos papročius ir tradicijas tada, kai toli gražu ne visiems tai rūpėjo. Svokė latvių kalbos ir tautosakos mokslinę vertę. Rašė ir spausdino literatūrinius kūrinius. 1761 m. išleido „Naująją papildytą latvių kalbos gramatiką“ („Neue vollständigere lettische Grammatik“), kurioje pateiktos žinios taip pat apie latvių tautosaką ir mitologiją. Gramatikos leidimas pakartotas 1783 metais.

1774 m. parašė enciklopedinio pobūdžio leidinį „Gilios išminties knyga apie pasaulį ir gamtą“ („Augstas Gudribas Grāmatas no pasaules un dabas“), jame pateiktos žinios apie Žemę, jos sukimąsi apie Saulę, geografijos, geologijos, fizikos ir astronomijos žinios, kuriomis disponavo XVIII a. antrosios pusės mokslas. Tai pirmieji pasaulietinio pobūdžio šių sričių straipsniai Latvijos spaudoje. Ši knyga susilaukė didelio populiarumo, pakartotinai buvo spausdinama 1776 ir 1796 metais ir vadinama pirmąja valstiečiams skirta enciklopedija.

Vokiečių kalba parašė ir 1789 m. Jelgavoje išspausdino „Latvių-vokiečių kalbų žodyną“ („Lettisches Lexikon“). Jį sudaro dvi dalys: apie 7 tūkst. latvių

G. F. Stenderio sumanytos skalbimo mašinos brėžiniai yra šioje 1765 m. Jelgavoje (tuo metu Mintauja, latv. Mitava) išleistoje knygelėje

1774 m. G. F. Stenderio išleistas „Gilios išminties knygos apie pasaulį ir gamtą“ („Augstas Gudribas Grāmatas no pasaules un dabas“) viršelis

metu 1633 m. atvyko iš Saksonijos ir įsikūrė Livonijai priklaususiose latvių žemėse. Johanas studijavo Leipcigo ir Karaliaučiaus universitetuose, tad įgytas žinias galėjo praktiškai pritaikyti iš pradžių Vidžemėje ir Latgaloje, dešiniajame Dauguvos krante. Į kairįjį krantą persikėlė 1655 m., kai pradėjo evangelikų liuteronų kunigo pareigas vykdyti Sėlpilyje, tapo Kurzemės ir Žiemgalos liuteronų bažnyčių dekanu. Nuo Johano Stenderio ir jo palikuonių prasidėjo giminės raida Aukšžemėje, Sėlijos rytinėje dalyje, latvių istorinėje ir etnologinėje srityje tarp Dauguvos upės ir Lietuvos. Latviai tą kraštą vadina Aukštutiniu Kuršu (Aukšzeme, Aukšurzeme).

Mums labiausiai rūpimas asmuo – Gothardas Frydrichas Stenderis – gimė 1714 m. rugpjūčio 27 d., taigi beveik aštuoniais mėnesiais vėliau už mūsų K. Donelaitį ir gyveno 16 metų ilgiau už jį. Gimimo vieta – Lašai Eglainės apylinkėse, visai šalia sienos su Lietuva dabartinio Rokiškio rajone (skyrė koks ketvertas kilometrų). Tėvas Hermanas Konradas Stenderis buvo Augšžemės liuteronų bažnyčios klebonas Lašuose.

kalbos žodžių išvertė į vokiečių kalbą ir apie 14 tūkst. žodžių iš vokiečių kalbos išvertė į latvių kalbą.

Koja kojono su aukšrankių amžiumi

ML. *leškant sąsąją tarp Donelaičio ir Senojo Stenderio galima pastebėti, kad juos daug kas siejo, o ypač potraukis mechanikai, šiandien pasakytume – techninei kūrybai. Ir Donelaitis, ir Senasis Stenderis jautė įkvėpimą ne tik į rankas paėmę plunksną, bet ir užsiimdami praktinės mechanikos darbais.*

J. Ivanauskas. Mane nustebino, kai sužinojau, kad 1760 m. G. F. Stenderis padarė brėžinius skalbimo mašinai sukurti. Abejotina, ar ta mašina buvo pagaminta, bet tai buvo naujovė bent jau baltų kraštuose. Stenderis norėjo palengvinti savo žmonai Anai Elizabetei skalbimo darbą. Stenderis išleido knygelę – aprašą su brėžiniais ir skalbimo mašinos veikimo principų aprašymą. Jei jau paminėjome vieną jo išradimų, tai nepamirškime, kad gyvendamas Kopenhagoje Danijos karaliui pageidaujant Stenderis sukūrė du didžiulius 23 pėdų skersmens gaublius.

LATVIŲ TAUTŲ IŠMINTIES MOKYTOJAI (1)

Jie ir dabar saugomi Kopenhagoje. Latvių rašytojai ir mokslininkai, būdami Danijoje, jais domisi.

Senojo Stenderio jubiliejui pažymėti skirti renginiai vyks ne tik Latvijoje ir Viesytėje, bet ir kitose Europos valstybėse, nes per gyvenimą Stenderiui teko dirbti Kopenhagoje, Sankt Peterburge ir kitur.

Rugpjūtį bus išleista Stenderio jubiliejui skirta moneta, rugsėjo mėnesį Sunakstėje net kelias dienas vyks renginiai. Ypatingas įvykis – skalbimo mašinos pagal Stenderio paliktus užrašus pagaminimas ir pristatymas.

Panašia veikla užsiiminėjo Donelaitis: gyvendamas Tolminkiemyje, gamino barometrus ir termometrus, šlifavo stiklus teleskopui, buvo pagaminęs kelis klavesinus ir dar naujovę buvusį fortėpioną ir panašiai. Šie sutapimai tarp latvių ir lietuvių kultūros ir literatūros milžinų, pradėjus išsamiau domėtis, padarė didelį įspūdį.

ML. XVIII a. – tai auksarankių amžius, panašia technine veikla užsiiminėjo net

kai kurie Europos kraštų valdovai. Rusijos muziejuose didžiuojamasi, koks nagingas buvęs Rusijos imperatorius Petras I, jis tekino, šlifavo, mokėjo dirbti dailidės darbus. Kai buvo pradėti Rusijos laivyno statybos darbai, pats caras dalyvavo su dailidės įrankiais, nesigviešė sunkaus fizinio darbo, dirbo kartu su kitais. Šią patirtį caras parsivežė iš Olandijos laivų statyklų, į kurias jaunystėje vyko įgyti laivų statybos įgūdžių. To meto rusams dirbantis caras buvo neįprasta naujiena, bet daugelis to meto karališkojo kraujo Vakarų Europos valdovų, jei ir ne iš reikalo, tai savo malonumui mielai imdavo į rankas kaltą ir dildę. Nagingumu garsėjo kai kurie Vokietijos valdovai. Ir dar vienas pavyzdys: 1754 m. į Karaliaučį grįžęs I. Kantas ir po metų apsigynęs magistro disertaciją tapo privačiu docentu, universitete dėstė logiką, metafiziką ir... mechaniką. Apšvietos epochoje mechanika buvo gerbiama. Kunigai taip pat neatsiliko, tarp jų – Donelaitis ir Stenderis – kaip tikri Apšvietos epochos sūnūs.

J. Ivanauskas. Stenderis buvo ir naujų mokyklų savo parapijoje įkūrėjas. Po 1709–1711 m. maro Prūsijoje, Lietuvoje, Kuršo ir Žiemgalos hercogystėje labai sumažėjo gyventojų. Dirbdamas Sėlpilio ir Sunakstės parapijose netoli Lietuvos sienos, Stenderis vieną po kitos įsteigė šešias pradžios mokyklas. Tokio visuomeniškumo galėtų pasimokyti ir daugelis šiuolaikinių kunigų. Panašiu visuomeniškumu pasižymi Paberžės klebonas kunigas Skaidrius Kondratavičius (beje, rašantis eilėraščius), tęsiantis Tėvo Stanislovo veiklą. Galima būtų paminėti dar vieną kitą panašų užmojų kunigą, bet tokių toli gražu ne dauguma. Bendrauti su žmonėmis – didelis menas, gal ne visiems prieinamas, ypač jeigu kunigas atsiskyres nuo žmonių. Man regis, Donelaitis ir Senasis Stenderis gali būti geras pavyzdys, ko turi siekti visų laikų sielovadininkai.

ML. Būtent reformatai tą atskirtį tarp kunigo ir parapijiečių siekė mažinti, jeigu ne visai ištirpdyti.

J. Ivanauskas. Martynas Liuteris išvertė į vokiečių kalbą ir išleido Bibliją, galvodamas ne apie išsilavinusius teologus, bet apie visus mokačius skaityti labai sumažėjo gyventojų. Dirbdamas Sėlpilio ir Sunakstės parapijose netoli Lietuvos sienos, Stenderis vieną po kitos įsteigė šešias pradžios mokyklas. Tokio visuomeniškumo galėtų pasimokyti ir daugelis šiuolaikinių kunigų. Panašiu visuomeniškumu pasižymi Paberžės klebonas kunigas Skaidrius Kondratavičius (beje, rašantis eilėraščius), tęsiantis Tėvo Stanislovo veiklą. Galima būtų paminėti dar vieną kitą panašų užmojų kunigą, bet tokių toli gražu ne dauguma. Bendrauti su žmonėmis – didelis menas, gal ne visiems prieinamas, ypač jeigu kunigas atsiskyres nuo žmonių. Man regis, Donelaitis ir Senasis Stenderis gali būti geras pavyzdys, ko turi siekti visų laikų sielovadininkai.

Žeimelio tramplinas Senojo Stenderio likimui

ML. Kaip atsitiko, kad toks eruditas, enciklopedinių užmojų vyras kaip G. F. Stenderis atsirado Žeimelyje? Juk ne pati geriausia vieta imtis plataus užmojo darbų.

J. Ivanauskas. Pradėkime nuo to, kad 1736–1739 m. G. F. Stenderis Jenos ir Halės universitetuose Vokietijoje studijavo teologiją, senąsias kalbas ir retoriką. Kurį laiką Halėje buvo mokytojas vaikų prieglaudos mokykloje. Jam darė įtaką Kristiano Volfo (Wolff, 1679–1754) filosofija: jį traukė Vokietijoje plitusias racionalizmo idėjas, su kuriomis jis siejo valstybės ir visuomenės pažangą. Grįžęs į Latviją mokytojaivo Lielberstelėje (Lielbērstelē), pradėjo gilintis į matematiką.

ML. Racionalizmo filosofija, matematika – labai neblogas kraitis būsimam evangelikų liuteronų kunigui.

J. Ivanauskas. 1744–1752 m. G. F. Stenderis gyveno ir dirbo Lindės (Birzgalės) kunigo dvare, rimtai susidomėjo latvių kalba ir tautosaka, bet įvyko nelaimė – gaisras sunaikino dvarą. G. F. Stenderiui su šeima geriausia išeitis buvo keltis anapus Kuršo hercogystės sienos į žmonos tėvoniją – Žeimelį. Jo žmona Ana Elizabetė buvo Žeimelio liuteronų kunigo Braušveigo dukra, taigi G. F. Stenderis tapo užkuriu. Manoma, kad būtent Žeimelyje, Lietuvos pasienyje su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste, jis pradėjo rinkti latvių kalbos žodžius būsimajam Latvių-vokiečių kalbų žodynui. Žeimelyje G. F. Stenderis gyveno ir liuteronų kunigo pareigas vykdė 1753–1759 metais. Iš čia jo kelias vedė į Helmštetą ir Hamburgą Vokietijoje. Helmštete buvo

paskirtas naujos realinės vidurinės mokyklos Kėnigsluiteryje prie Elmo rektoriumi, o 1763 m. iš Hamburgo, tarpininkaujant Rusijos ambasadoriui, buvo pakviestas į Danijos karališkuosius rūmus Kopenhagoje užimti geografijos profesoriaus vietą. Karaliui Frederikui V pageidaujant, G. F. Stenderis pagamino du minėtus didžiulius 23 pėdų skersmens **gaub-lius**, kurie išliko ligi šių dienų. Po dvejų metų dėl sudėtingos politinės ir finansinės padėties valstybėje jo profesoriaus pareigos buvo panaikintos, tad 1766 m. Stenderiui teko grįžti į Kuršą. Buvo paskirtas vadovauti Salaspilio ir Sunakstės parapijoms, ir tai buvo irgi netoli nuo Lietuvos sienos su Kuršo ir Žiemgalos hercogyste.

ML. Epocha, gyvenamasis metas, taip stipriai veikia žmones, kad apie tai kartais net primirštame. Viską siejame tik su asmenybe, o juk tų asmenybių didžiausias nuopelnas tas, kad jie sugebėjo naudingai pasinaudoti savo gyvenamojo meto suteiktomis galimybėmis.

J. Ivanauskas. Taip, kadangi žmogus gyvena savo įprastą gyvenimą ir daro, kas tuo metu atrodo būtina ir svarbiausia.

ML. Bet mums ta lyg ir kasdienė veikla laiko perspektyvoje įgyja kartais net ir labai išskirtinę vertę, kelia didžiulę nuostabą, nuoširdų susižavėjimą. Vadinasi, per tuos pustrėčio šimtmečio nuo produktyviausios Stenderio ar Donelaitis veiklos meto taip toli nuėjome savo pramintais keliais, kad tai, kas jiems buvo natūralu, įprasta ir būtina – aukštų idealų, moralinių ir tikėjimo vertybių siekis ir diegimas visuomenėje – mus tiesiog stebina savo aukštu idealizmu. Tad ar tikrai teisingu keliu einame?

J. Ivanauskas. Visose gyvenimo srityse galima įžvelgti tam tikrą žmogaus interesų siaurėjimą. Paprastas pavyzdys. Juk seniau, jeigu žmogus statė gyvenamąjį namą, tai atlikdavo visas operacijas, kurios reikalingos namo statyboje – nuo pamatų duobės iki stogo ir vidaus apdailos. Ir dar prieš prasidedant statybai, toks meistras parinkdavo namui geriausią vietą, kad nepūstų šiaurvakariai vėjai, kad čia

Pasaulio lietuvių dainų šventės teatro dieną Gedimino kalno papėdėje teatralizuotuose Kristijono Donelaičio poemos „Metai“ skaitymuose Jonas Ivanauskas (centre) su Jonišio rajono Kriukų liaudies teatru į publiką bylojo būrų Poeto žodžiu

SUKAKTYS

ARTĖJANČIAM PROFESORIAUS ZIGMO ZINKEVIČIAUS

Profesorius akademikas Zigmas Zinkevičius

Artėja iškilaus kalbininko profesoriaus akademiko Zigmo Zinkevičiaus garbingas jubiliejus – 90-metis, kurį Lietuvos akademinė bendruomenė paminės kitų metų sausio mėnesio pradžioje. Lietuvos mokslininkų laikraštis „Mokslo Lietuva“ dažnai jubiliejus pasitinka naujomis publikacijomis. Kalbindami Profesorių, pamėginsime pabraidžioti po tas rasotas kalbos mokslo lankas, kurios jo išvaikščiotos skersai ir išilgai, tačiau vis dar jaudina žmones.

Iš pradžių trumpai pristatykime prof. Zigmą Zinkevičių

Būsimasis kalbininkas gimė 1925 m. sausio 4 d. Juodąsioje (ne Juodaūsiai!) Ukmergės apskrityje.

Paskelbė daugiau kaip 100 knygų (kai kurios išverstos į užsienio kalbas), per 1000 straipsnių (dalis užsienyje, net Japonijoje).

Yra Lietuvos mokslų akademijos akademikas emeritas, Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikas, Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos (*Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities*) užsienio narys akademikas, Norvegijos karališkosios mokslų akademijos (*Norwegian Academy of Science and Letters*) užsienio narys akademikas, Latvijos mokslų akademijos užsienio narys akademikas, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune ir Latvijos universiteto Rygoje garbės daktaras, prestižinės Herderio premijos laureatas. Apdovanotas Lietuvos valstybine premija (2 kartus), Kazimiero Būgos ir kitomis premijomis.

Svarbiausi Zigmo Zinkevičiaus mokslo pasiekimai

- Išaiškino, kad poteriai į lietuvių kalbą buvo išversti ne iš lenkų, bet iš vokiečių kalbos, tik vėliau sulenkinti.
- Ištyrė lietuviškus rankraštinius tekstus, pasirodžiusius dar prieš Mažvydą, taip pat jų tarminę priklausomybę.
- Sudarė lietuvių asmenvardžių kilmės klasifikaciją, atveriančią patį seniausią antroponimijos sluoksnį – dvikamienius asmenvardžius ir jų trumpinius, ypač archajišką pobūdį turinčius Vilniaus krašto pavardėse.
- Nustatė, kad XVI–XVII a. formavosi net trys sritinės lietuvių rašomosios kalbos: 1) Prūsijoje, 2) Vidurio Lietuvoje (vadinamoji „Žemaičių kalba“), 3) Lietuvos sostinėje Vilniuje. Ištyrė šių rašomųjų kalbų susidarymą ir likimą.
- Sudarė (kartu su Aleksu Girdeniu) naująją tarmių klasifikaciją, dabar visuotinai vartojamą.
- Pagrindė spėjimus, kad mūsų bendrinė kalba atsinešta iš Prūsijos. Išaiškino jos pritaikymo Didžiosios Lietuvos poreikiams detales.
- Plačiai tyrė baltų genčių diferenciacijos procesą ir tų genčių likimą.

LABIAUSIAI RŪPĖJO NUSTATYTI, KAIP ŽMONĖS DONELAIČIO LŪPOMIS ŠNEKĖJO

Tą liepos mėnesio dieną profesorius ZIGMĄ ZINKEVIČIŲ teko aplankyti kuklioje vasarvietėje, kur sostinės Antakalnio gatvė pereina į Nemenčinės plentą, o toliau jau tenka ieškoti Smėlynės Sodų gatvės. Regis, taip pavadintos mažiausiai keturios šio pavadinimo sunumeruotos gatvės. Viešnagai teko ne pats geriausias metas. Išvakarėse profesoriaus žmona Regina, geroji namų dvasia, buvo išvežta į ligoninę, kur jos laukė operacija, o toks faktas kiekvieno artimo žmogaus gyvenimą gali gerokai išderinti. Ypač žinant Profesoriaus prierašumą prie savo žmonos, kaip ir prie kitų šeimos narių, nors jie jau turi ir savo šeimas. Tas prierašumas jaučiamas iš menkiausių smulkmenų, su kuriomis kartais tekavo susidurti ir šių eilučių autoriui. Kad ir nedažnai, bet yra tekę viešėti Profesoriaus namuose Viršuliškėse, derinti interviu tekstus, jau nekalbant apie naujų Profesoriaus knygų sutiktuves ar joms skirtus renginius. Juose beveik visada dalyvaudavo ir kas nors iš autoriaus šeimos narių.

Išvakarėse ponija Regina profesoriui skrupulingai ant lapelio surašė, kaip jų vasarvietę „klaidžiais vilkolakių takais“ surasti. Tikslaus adreso nenurodė, o profesoriui, kol namuose buvo ponija Regina, adreso ir žinoti nebuvo jokio reikalo, tad keliauninkui kelias baigėsi ties nurodytais prašmatnaus vasarnamio žaliais vartais. Toliau gatvė šakojosi į kelias, prasidėjo buvusių sodų namelių ir mažesnių vasarnamių zona. Vėliau paaiškėjo, kad neties tais žaliais vartais sustojau. Teko truputį paklaidžioti, bet naudingai, nes gavau patvirtinimą, kad lietuviai labai nežingeidūs, gyvena savo pačių rūpesčiais, o gal iš anksto gerai pasi-

rengė galimam partizaniniam karui (laikai neramūs). Į ką besikreipiau, niekas nežinojo, kur vasaros metu gyvena garsus kalbininkas, profesorius, akademikas ir dėl to savo nežinojimo visai nesikrimto. Gal ir gerai, būtų blogiau, jei dėl per didelio žingeidumo virtinėmis eitų prašyti autografo ant naujai išleistos profesoriaus knygos, o jų kasmet pasirodo, kartais ir ne po vieną.

Galiausiai profesorius Z. Zinkevičius išėjo pasitikti, klajonės baigėsi. Be

ponios Reginos, Zinkevičių vasarvietė atrodė ne pati prašmatniausia vieta, bet kartu ir geriausias įrodymas, kas svarbiausia mokslininkui. Šių eilučių autoriui dažniausiai tarnybiniams ar panašiais reikalais yra tekę būti vieno ar kito asmens gyvenamoje ar vasaros poilsiui skirtoje aplinkoje, bet tokios kuklios ir paprastos vasarvietės, kaip įžymiojo kalbininko vasarvietė, ko gero, neteko matyti. Akivaizdu, kad visas kūrybinis užtaisas skirtas intelektualinei veiklai, nors visas intelektinis

lobis – knygos ir kiti rašto šaltiniai – vasaros metu nuo Z. Zinkevičiaus nutolę, pasiliko akademiko bute Viršuliškėse.

Taigi laimingai pasiekęs užsibrėžtą tikslą, galėjau pradėti pašnekesį, skirtą artėjančiam Profesoriaus jubiliejui.

Tvirti Kristijono Donelaičio pakloti pamatai

Mokslo Lietuva. Garbusis Profesoriau Zigmą Zinkevičium, artėjančio

Jūsų gražaus jubiliejaus proga malonu prisiminti ir kitą labai kilnią sukaktį – Kristijono Donelaičio 300-ąsias gimimo metines, kurias šiais metais taip plačiai mini Lietuva ir kitos šalys. Juk mūsų grožinės literatūros klasiką galime vadinti lietuvių pasaulietinės literatūros pradininku?

Zigmas Zinkevičius. Ne tik galima, bet ir privalome vadinti.

ML. Tai ką tada pasakytumėt apie Kristijoną Gotlybą Milkų, Adomą Frydričą Šimelpenigį (jaunesnį) ir kai kuriuos

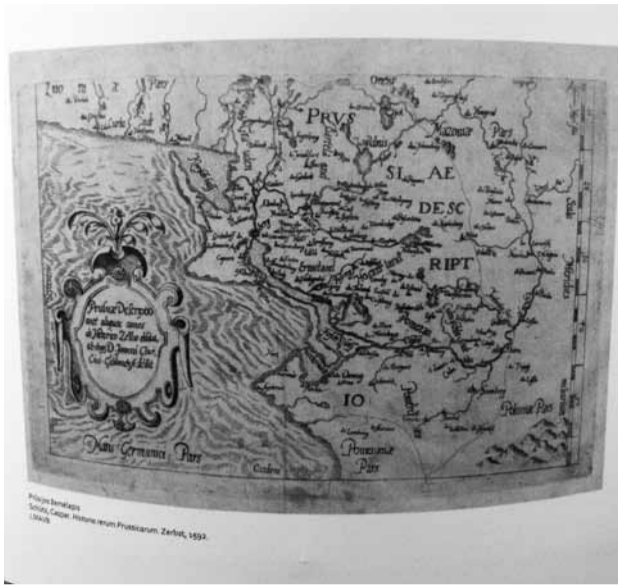
Profesorius Zigmas Zinkevičius pasirašo ant savo naujausios knygos

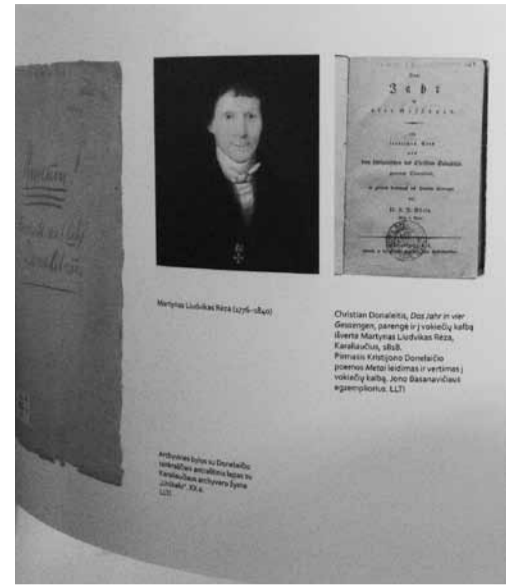
90-MEČIUI

2014-aisiais, tarptautiniais K. Donelaičio metais, beveik visuose Lietuvos miestuose buvo Poetui skirtos parodos

Senieji Rytprūsiai – lietuvių bendrinės kalbos lopšys

Be Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Liudviko Martyno Gedimino Rėzos pastangų, vargu ar būtų taip plačiai nuskambėjęs Kristijono Donelaičio balsas

kitus, jau ir iki Donelaičio puresnius pasaulietinės lietuvių literatūros dirvų?

Z. Zinkevičius. Lyginant su Donelaičiu, visi kiti tėra smulkios žuvelės. Tie literatai tik paruošė dirvą didžiajam lietuviui poetui.

ML. Paruošė dirvą, kurios be jų nebūtų buvę kę ruošti. Kažkam reikėjo tą juodą darbą padaryti, pradėti purenti dirvą. Užtat taip atsargiai paklausiau. Gal buvo ir daugiau tų lietuviškų žodžių, lietuvių kalbos purentojų, mums net nežinomų.

Z. Zinkevičius. Jų visų kalbą esu gerai ištyręs, visa tai išdėčiau knygoje „Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą“ (išėjo 2008 m.).

ML. Kokią vietą Donelaitis užima Jūsų paties kaip kalbininko tyrinėjimuose? Juk lietuvių bendrinės kalbos tyrinėjimams Donelaitis ir šiandien išlieka kaip viena pamatinių asmenybių.

Z. Zinkevičius. Ir dar kokia asmenybė! Pavartykit Vakarų Europos šalių enciklopedijas. Pamatysite, kad iš lietuvių rašytojų dažniausiai rasime tik Donelaitį, kitų tarsi ir nebūtų buvę.

ML. K. Donelaičio poema „Metai“ į literatūros pasaulį prasiveržė pirmiausia jos vertėjo į vokiečių kalbą ir pirmojo leidėjo prof. Liudviko Rėzos dėka. Ir, žinoma, dėl vokiečių kalbos. Ši kalba lietuvių literatūros šedevrą išvedė į tarptautinę literatūros erdvę.

Z. Zinkevičius. Na, taip. Kadangi visą laiką labai domėjausi lietuvių bendrinės kalbos atsiradimu ir kilme, taip pat ir lietuvių kultūros ištakomis, tai juk Rytų Prūsijoje viso to pradžia ir yra, o ten pagrindus padėjo Donelaitis. Negalėjau mūsų grožinės literatūros klasiku nesidomėti.

Kaip tada su Martynu Mažvydu?

ML. Kaip tada su Martynu Mažvydu, jeigu kalbame apie lietuvių bendrinės kalbos atsiradimą ir kilme, lietuvių kultūros ištakas?

Z. Zinkevičius. Martynas Mažvydas buvo religinės literatūros autorius, ne grožinės. Mūsų literatūros istorikai iš kailio neriasi, stengdamiesi įrodyti, kad jo kūryboje yra grožinės literatūros elementų.

ML. O Mažvydo giesmės? Argi jose nėra grožinės literatūros elementų?

Z. Zinkevičius. Giesmės – taip, bet tai ne originalai, daugiausia vertimai iš vokiečių kalbos. Kai kurios giesmės išvis nežinia iš kur imtos. Kai kurios iš jų anuomet, XVI a., Rytprūsių bažnyčiose buvo giedamos, bet kas išvertė – nežinoma.

ML. Bet visa tai Mažvydo reikšmės lietuvių kultūros istorijai juk nemenkina?

Pradininkui visada sunku eiti nepramintais takais. Kita vertus, atsiveria platesnės erdvės: ką bedarytum, išliksi kaip pradininkas.

Z. Zinkevičius. Bet visada reikia turėti galvoje, kad Mažvydas – ne pasaulietinis, ne grožinės kaip Donelaitis, bet bažnytinės literatūros kūrėjas.

Donelaičio tarties reikšmė kalbos mokslui

ML. Kunigas, Tolminkiemio evangelikų liuteronų parapijos klebonas, sielovadininkas istorijoje išliko pirmiausia per savo pomėgį, literatūrinei kūrybai skirtą laisvalaikį.

Z. Zinkevičius. Pasaulio literatūroje tai ne naujiena, analogų yra buvę. Juk vokiečių dabartinei bendrinei kalbai pradžią davė ne kas kitas, o kunigas Martynas Liuteris. Jis išvertė į vokiečių kalbą Bibliją. Jis atliko tą darbą, kurį lietuviams atliko Jonas Bretkūnas. Tik gaila, kad Bretkūnui gyvam esant tas Biblijos vertimas nebuvo išspausdintas.

ML. Paminėjus Mažvydą neišvengiamai prisimenamas ir Bretkūnas. Bibliją – religinė knyga, bet joje daug vaizdingų metaforų, epitetų, hiperboliavimo, argi tai ne grožinės literatūros elementai?

Z. Zinkevičius. Taip, tačiau lietuviškai išleista Biblija nėra originalus kūrinys, bet vertimas. Mane kuo labiausiai intriguoja Donelaičio „Metai“. Juos vertinu ne kaip išplėstus iš to meto Rytų Prūsijos gyvenimo, man svarbu, kokią vietą tas kūrinys sudarė to meto lietuvių gyvenime.

ML. Štai čia ir iškyla didžioji problema, kadangi poetui gyvam esant poema nebuvo išspausdinta, o Donelaičiui mirus jo našlė Ana Regina rankraščius perdavė šeimos draugui Valtarkiemio kunigui Jonui Gotfrydui Jordanui. Dvidešimt metų tie rankraščiai „snaudė“ tarp Jordano knygų ir kitų raštų, kol apie 1800 m. pateko į Liudviko Rėzos rankas. Bet ir tada ne iškart buvo prikelti gyveniui, nes dar aštuoniolika metų nebuvo prieinami bent jau didesniam skaitytojų būriui. Vyko 1812 m. karas, į jo sukūrį kaip karų kapelionas buvo įtrauktas L. Rėza. Tik 1818 m. jis Karaliaučiuje išspausdino Donelaičio „Metus“ lietuvių ir vokiečių kalbomis. Tad ligi tol apie Donelaičio kūrybos bent kiek didesnę poveikį visuomenei neišina spręsti.

Z. Zinkevičius. Apskritai kaip šią problemą spręsti? Labai svarbu kalbos mokslui Donelaičio tartis. Ją svarbu kuo labiau atgaivinti iš to meto užfiksuotos raštijos. Šioje srityje labai daug esu dirbęs. Tuo pačiu galima nustatyti

Prūsų Lietuvos lietuvių bendrinės kalbos tartį, kuri vien iš rašybos sunkiai nustatoma, nes ta raštų kalba labai germanizuota, netiksliai perteikta ir t. t. O liaudyje juk ne taip kalbėta ir ne taip buvo tariami atskiri žodžiai. O Donelaitis juk liaudžiai rašė, taip, kaip liaudis šnekėjo. Tai štai man labiausiai rūpėjo nustatyti, kaip tie paprasti žmonės Donelaičio lūpomis šnekėjo. Tą esu padaręs. Žinoma, ta liaudies kalba buvo labai smarkiai paveikta germanizacijos, vokiškos tarties. Kai nagrinėji visumą, visus Donelaičio raštus, ne vien „Metus“, bet ir pasakėčias, įmanoma nesunkiai atskirti, kas yra germanizmai ir kas yra buvę pačioje to meto tartyje.

ML. Kaip sakant, pačioje tautos savastyje?

Z. Zinkevičius. Visai teisingai, būtent tautos savastyje. Šie dalykai man visą laiką rūpėjo ir į tai tyrinėdamas Donelaičio raštus kreipiau didžiausią dėmesį.

Ar pats Donelaitis sukirčiavo savo poemą

ML. Ar galima to meto kalbos fonetinius, akcentologijos, apskritai tarties subtilumus nustatyti vien iš Donelaičio raštų?

Z. Zinkevičius. Donelaičio tekstai

kirčiuoti ir tai labai svarbu tyrinėtojų, kalbos mokslui.

ML. Jis pats sukirčiavo? Galėjo kirčiavęs sudėlioti J. G. Jordano, juk dvidešimt metų tuos rankraščius saugojo, tikriausiai ir kitiems paskaitinėdavo.

Z. Zinkevičius. Čia didelė problema. Galėjo sukirčiuoti Jordanas ar kas kitas. Aišku viena: bent kirčio vietai ano meto kalboje nustatyti tie sukirčiuoti rankraščiai labai padeda. O priegaidis neįmanoma nustatyti, nebent dvibalsiuose.

ML. Ar Rėza negalėjo pridėti savo dešimtosios prie „Metų“ tekstų kirčiavimo?

Z. Zinkevičius. Galėjo, bet Rėza buvo Donelaičio laikų asmenybė, nematau, kad būtų ką pakeitęs, bent kas liečia tartį. Donelaičio kirčiavimas kai kuriais atžvilgiais archajiškesnis negu mūsų laikų. Jo perteiktoje liaudies kalboje gerokai nutolstama nuo to meto religinių raštų kalbos.

ML. O Išdagų klebonas J. Holfeldas? Keturiolika metų praėjus nuo poeto mirties jis persikėlė į Gerviškėnų parapiją ir iš J. G. Jordano saugotų „Metų“ rankraščio persirašė poemos nuorašą. Kai per 1812 m. karą prazuvo poemos „Žiemos rūpesčių“ ir „Rudens gėrybių“ dalys, L. Rėza jas gavo kaip

■ Nukelta | 12 p.

Po naujausios knygos pristatymo Zigmą Zinkevičių sveikina Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus pirmininkas Aleksandras Vasiliauskas, Eugenijus Jovaiša ir skyriaus mokslinė sekretorė Aurika Bagdonavičienė

ATMINTIS

Evangelikų reformatų bažnyčios superintendenteo kunigo ADOMO ŠERNO 130-osios gimimo metinės

■ Atkelta iš 4 p.

1952 m. mirus kunigui Aleksandrui Balčiauskui, Lietuvos reformatų aptarnauja trys kunigai, vadovaujami superintendenteo Adomo Šerno⁷.

Poetas, vertėjas, publicistas

Į literatūrinį darbą Adomas Šernas pasinėre nuo 1929 metų. Daug dirbo prie *Heidelbergo katekizmo*, kurį sutrumpintą Biržų reformatų kolegija išleido 1936 m. Šiems leidiniams išsibaigus, 1943 m. Kolegija išleido jo parengtą pilną, iš vokiečių kalbos išverstą *Heidelbergo katekizmą*⁸.

Rengė naują reformatų *Giesmyną*, nes, pasak istoriko Jokūbo Kregždės, nuo svetimybų apvalytai lietuvių bendrinei kalbai ir išbulintai rašybai padarius didelę pažangą, Stanislovo Dagilio giesmynas jau buvo atsilikęs. Biržų sinodas, svarstydamas būtiną ir neatidėliotą naujojo giesmyno parengimo reikalą, kun. Adomui Šernui pasisakius, kad jis jau turys nemažai perdirbtų giesmių, pavedė jam parengti naują giesmyną.

Kun. Adomas Šernas, „apdovanojamas prigimties talentų, kelių kalbų mokovas, muzikos ir poezijos mėgėjas, jau anksčiau savo iniciatyva buvo pradėjęs giesmių taisymo darbą. Dagilio giesmyno giesmes taisė tikrindamas jas su svetimose kalbose esamais ori-

ginalais. Darė vertingesnių giesmių vertimus iš vokiečių, prancūzų, latvių bei kitų kalbų ir pats jas kūrė“⁹. Iš jo paties talentingai sukurtų Lietuvos tėvynės meilės giesmių, kurių prieš tai nė vienas giesmynas neturėjo, jo giesmyno laidoje tilpo šios giesmės: 52, 103, 126, 148, kurias tuometinė lietuvių spauda palankiai vertino. Štai viena iš Šerno sukurtų tėvynės meilės giesmių:

O Dieve, sergėk bočių žemę, / Tegul jinai žydės ir bus tvirta; / Tegul jai saulės amžių lemia / Apvaizda tavo tėviškės šventa.

Tegu tiesa, ramybė joj bujos, / Ir jos laukai vešės, javais banguos. / Palaimink, Dieve, mūsų šalį; / Tiesk jai vienybės, sandoros kelius;

Turtus jai daugink; krauk į dalį, / Kuri audroj, nė ugnyje nežus; / Tautos dorovės jėgos tad stiprės, / Ir ji lengvai visas kovas laimės.

Šventa Dvasia tuos tepripildo, / Kas rūpinas gerovės mūsų šalies; / Jiems širdį meile gerušildo, / Kad piktenybių griautų buveines;

Tad būsime viena dvasia, širdis, / Gražiai švytės tėvynės ateitis.

Kunigas Adomas Šernas, taisydamas giesmes, stengėsi suderinti žodžio kirčiavimą su gaidos ritmo ir rimo reikalavimais, naudodamas vargonus, mandoliną. Giesmynui rankraščių kūrė daug metų, buvo surašęs apie 800 giesmių.

Minėta, kad A. Šernas buvo pirmuoju ir ilgamečiu Lietuvos kariuo-

menės evangelikų kapelionu, vėliau – vyriausiuoju kapelionu. Dar prieš minėto giesmyno parengimą spaudai, parengė bendrą evangelikams kariams reformatams ir liuteronams (ir jauniui) pritaikytą mažo formato giesmyną su maldomis *Karys evangelikas*, kurį 5000 egz. tiražu 1938 metais išleido Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo spaudos ir švietimo skyrius. Vienas jos egzempliorius saugomas Vilniaus universiteto Lituaniistikos skaitlykoje. Trečiajame jo puslapyje yra dedikacija „Nenuilstamam veikėjui E. Jagomas-tui“. Pasirašo: Lietuvių evangelikų sąjunga. 1938 09 26.

Šio leidinio pratarmėje kun. A. Šernas kreipiasi: „Jums, Lietuvos kariai evangelikai, visų pirmiausia skiriama šita krikščionių giesmių ir maldų knyga. Jos ir turinys taip parinktas, kad jūs, kariai, turėtute šaltinį visais atvejais semtis paguodos savo sielai, kad stiprėtų jūsų tikėjimo jėga, vidaus drausmės, Dievo ir tėvynės meilės dvasia, kad jūs, šarvuodamiesi Dievo Žodžio gاليا ir karšta malda, liktute skaisčius Kristaus kareiviai ir kovotute gerą kovą“¹⁰.

Giesmyno pirmoje dalyje tilpo 114 visiems Bažnyčios metams ir tikiybiniams reikalingiems pritaikytos giesmės. Antroje dalyje – 38 maldos, tarp kurių ir *Padėkos malda už tautos laisvę ir nepriklausomybę, Prieš kautynes, Po laimingų kautynių, Padėka už taiką karo metu*; taip pat evangeliko kario priesaikos žodžiai, bažnytinių švenčių sąrašas, pamokymai iš *Šv. Rašto*, naujai iš lotynų kalbos išverstas Martyno Liutero *Mažasis katekizmas*, ištraukos iš *Heidelbergo katekizmo*, liuteronų ir reformatų pamaldų liturgija, giesmių sąrašas ir orkestro griežiamos giesmių melodijos.

Kun. Adomas Šernas, be anksčiau išvardintų dviejų giesmynų ir dviejų *Heidelbergo katekizmų*, kurie buvo išspausdinti, buvo paruošęs ir trečią 300 giesmių giesmyną, skirtą jaunimui ir mokslei-

viams. Deja, Antrajam pasauliniam karui siaučiant nebebuvo galimybės šio parengto giesmyno išspausdinti. Liko neišspausdinti ir šie A. Šerno parengti literatūriniai darbai: daug eilėraščių bei tekstų chorui ir solo su akompanimentu; *Trumpa krikščionių Bažnyčios istorija: Apybraiža apie Reformaciją Lietuvoje; Naujasis Testamentas*, versta iš senovės graikų kalbos; *Senajo Testamento Psalmių knyga*, versta iš hebrajų kalbos¹¹.

Pasaulietinio gyvenimo peripetijos

Adomas Šernas dalyvavo ir pasaulietiniame gyvenime. 1958 m. buvo įkurta pasaulinė *Krikščionių taikos konferencija* (CPC), kurios pagrindinė būstinė buvo įsikūrusi Prahose. Pirminkavo jai šiemet birželio 16 d. miręs vengrų vyskupas, Pasaulinės reformatų sąjungos viceprezidentas Karolis Totas (Karoly Toth). Šios organizacijos tikslas buvo „remti Sovietų Sąjungos vykdomą taiką politiką“. Filosofės, vertėjos Nerijos Putinaitės nuomone, kunigų dalyvavimas tokia judėjimo buvo bene vienintelė išeitis jiems legaliai susitikti, susiburti, išvykti į užsienį.

A. Šernas buvo įtrauktas į jos veiklą, dalyvavo krikščionių kongresuose, sakdamas pamokslus paminėdamas ir taikos gynimo svarbą. Šioje organizacijoje liuteronams atstovavo vyskupas Jonas Viktoras Kalvanas. 1960 m. *Evangelikų Bažnyčios kalendorius* skelbia, kad „1959 m. rugpjūčio 23 d. Biržų evangelikų reformatų katedroje įvyko iškilmingos jubiliejinės taikos pamaldos, sąryšy su šios bažnyčios klebono kun. Povilo Jašinsko 70 metų amžiaus ir 30 metų kunigavimo sukaktimi. Superintendentas A. Šernas minėjo Pasaulinės Taikos Tarybos jubiliejinę sesiją su taikos šalininkų judėjimo dešimtmečiu. Evangelikų liuteronų konsistoriją pamaldose atstovavo jos pirmininkas V. Burkevičius, Sprogys J. ir J. V. Kalvanas, kuris dalyvavo šiose pamaldose kartu su jam pavesta Biržų evangelikų liuteronų parapija. Superintendentas A. Šernas apdovanojo jubiliatą P. Jašinską aukso kryžiumi. Po pamaldų visi aplankė kun. A. Balčiausko (1907–1952) kapą Biržuose ir padėjo gėlių“¹².

Kunigas Adomas Šernas buvo vedęs. Su žmona Zuzana neturėjo

vaikų, tačiau jų namuose Nemunėlio Radviliškyje niekada neturėjo vaikiško šurmilio. Subyrėjus pirmajai Vasario 16-osios Akto signataro Jokūbo Šerno ir Kleopatros (Kleofos – taip vadino Šernai) Brijūnaitės santuokai, jų šešiametė dukra Irena Danutė buvo palikta Adomo ir Zuzanos Šernų globai. Mat tėvai pasuko į skirtingas puses – Jokūbas antrąkart vedė, Kleopatra išvyko į Ameriką pas savo motiną. Jaukiuose Šernų namuose Nemunėlio Radviliškyje neilgai trukus namų šilumą rado ir antroje Jokūbo Šerno santuokoje gimusi atžala – mažutis Jokūbas, vėliau tapęs Žaku. Jį po ankstyvos signataro mirties beveik metams, kol susiras darbą, čia buvo palikusi našlė Vera, po kurio laiko išsivežusi berniuką į Prancūziją. O pirmagimė signataro dukra taip ir liko Adomo ir Zuzanos Šernų globoje. Jie mergaitę išaugino, išmokslino, išleido už Lietuvos kari-ninko Juozo Jablonskio. Jaunai šeimai gimė dvi dukros, viena mirė lopšyje, antra – Nijolė Kristina – motinai pasitraukus į vakarus, o tėvo pėdsakams dingus karo sumaištyje ne tik liko kunigo šeimoje, bet buvo jų ir įdukrinta¹³.

Kunigas Adomas Šernas lietuviškai skaityti ir rašyti išmokė sesers Marytės sūnus Adomą (1906–1973) ir Jokūbą (1907–1963), vėliau tapusiais evangelikų reformatų Bažnyčios kuratoriais. 1915 m. vasarą, siaučiant Pirmojo pasaulinio karo audrai, kunigas brolius išvežė į Rusijos gilumą, Voronežą, kur jie praleido keletą metų¹⁴.

Bus daugiau

⁷ Vilniaus reformatų žinios, 2014, Nr. 6 (143), p. 4–5.

⁸ Kregždė J., *Lietuvos reformatų raštija*, Čikaga, 1978, p. 165.

⁹ Ten pat.

¹⁰ *Karys evangelikas*; parengė Adomas Šernas, Kaunas, 1938, p. 3.

¹¹ Kregždė J., *Lietuvos reformatų raštija*, Čikaga, 1978, p. 173.

¹² *Evangelikų Bažnyčios kalendorius*, 1960, p. 52–53.

¹³ Arlauskienė, A., *Tomas Šernas: vakar buvo rytoj*, Vilnius, 2006, p. 130

¹⁴ *Mūsų sparnai*, Čikaga, 1964, Nr. 16, p. 47.

Vargonavo Muzikos ir teatro akademijos absolventė Aušra Pačegonytė

MĖGINIMAS BLAIVIAI VERTINTI LIETUVIŲ KALBOS BŪKLĘ

■ Atkelta iš 5 p.

Jurgis Šlapelis, Antanas Smetona, Juozas Laukaitis ir Aleksandras Dambrauskas, daugiau žinomas kaip Adomas Jakštas) filologų sekcija, vėliau vadinta Kalbininkų komisija.

Jono Jablonskio vadovaujama Kalbininkų komisija trijuose posėdžiuose (1912 m. sausio 3–5 d., vasario 3–4 d. ir birželio 30–29 d.) iš esmės ėmė nagrinėti glaudžiai susijusius kalbos norminimo ir kultūros dalykus, kaip „rašomosios kalbos“ klaidas, kalbos terminus, priesagų *-inis*, *-ingas* ir *-iskas* reikšmes, kilmininko vartojimą. Komisija apsvartė Jono Jablonskio parengtą knygutę „Rašomosios kalbos dalykai“, kuri apėmė dalį svarstyty kalbos kultūrai svarbių atvejų. Tais

metais knygutė išėjo kaip komisijos leidinys Nr. 1. Būtų visai galima sakyti, kad 1912 m. komisija pradėjo savo kalbos kultūros veiklą visiškai tokią, kokią praktikavo 1976 12 28 sudaryta lietuvių kalbos komisija prie LTSR MA. Deja, dėl visokių nepalankių priežasčių (jų čia nesiryžtame nagrinėti) sėkmingai pradėta Lietuvos mokslo draugijos Kalbininkų komisijos veikla staigiai nutrūko.

Nepavyko sukurti efektyvios institucijos bendrinei kalbai ugdyti, veiksmingai reguliavusios kalbos kultūrą, nė po 1918 m. nepriklausomojoje Lietuvoje. Tačiau šiandien, pažvelgus į per tuos 22 metus padarytą kalbos kultūros pažangą, kyla nuostaba. Visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad kalbos kultūra augo be įsakmių valdžios

nutarimų ir grasinimų administracinėmis baudomis. Tam tikrą kalbos kontrolę vykdė Švietimo ministerijos Knygų tikrinimo komisija, be kurios teigiamos rezoliucijos knyga negalėjo būti vartojama mokyklose.

Pagrindinį poveikį kalbos kultūrai darė spaudoje skelbiami kalbininkų nurodymai, į kuriuos visuomenė gana noriai įsiklausydavo. Tų nurodymų gausą apytikriai galima nustatyti iš Adelės Ubeikaitės sudarytų literatūros rodyklių. Antai jos knygoje *Lietuvių rodyklė*. (Vilnius: Lietuvos TSR MA Centr. b-ka, 1987). Kalbos kultūros skyriuje surašyti 374 straipsniai. Iš tikrųjų tais metais jų būta daugiau: dalis mišrios tematikos rašinių pateko į kitus skyrius. Tačiau nesimkime

tikslinti leidinio klasifikacijos: tai būtų labai ilga kalba. Ir iš to, kas pateikiama rodyklėje, galima spręsti apie atskirų kalbininkų indėlį į kalbos kultūrą. Iškilniausia šios srities figūra tada, aišku, buvo Jonas Jablonskis: jam priklausė net 74 skyriaus rašiniai. Labai aktyviai reikėsi Stasys Dabušis (daugiausia labai išsamios leidinių kalbos apžvalgos) – 26 rašiniai, Leonas Kuodys – 27 rašiniai (daugiausia trumpučiai žodžių aptarimai), Antanas Vireliūnas – 13 rašinių, Petras Būtėnas – 10 rašinių, Adomas Jakštas – 8 rašiniai, Zigmantas Kuzmickis (rodyklėje pristatomas neatskleistu slapyvardžiu B. Kantvydis) – 6 rašiniai, Juozas Balčikonis – 5 rašiniai ir t. t. Ši statistika kiek pasikeistų, jei pavyktų nustatyti anonimiškų ar įvairiais neišaiškintais slapyvardžiais

ir kriptonimais pasirašytų straipsnių straipsnelių autorius.

Nepaisant visokių galimų netikslumų, iš apžvalgos galima gana patikimai nuspręsti, jog per tuos 12 metų kalbos kultūra rūpinosi nedidelis būrelis inteligentų. Dalis jų neturėjo nė aukštojo mokslo (St. Dabušis, J. M. Laurinaitis, A. Vireliūnas) arba studijavo lituanistiką universitete (Z. Kuzmickas baigė studijas 1926 m., I. Kuodys – 1927 m., o P. Būtėnas – 1930 m.). Tad visiškai kvalifikuoti ir jau patyrę kalbos specialistai tebuvo trys: J. Balčikonis, K. Būga (Lietuvoje dirbo vos 4 metus) ir J. Jablonskis (jau visiškai invalidas). Ir vis dėlto tų menkų jėgų pakako, kad lietuvių kalbos kultūra sparčiai žengtų į priekį.

■ Nukelta į 11 p.

LABIAUSIAI RŪPĖJO NUSTATYTI, KAIP ŽMONĖS DONELAIČIO LŪPOMIS ŠNEKĖJO

■ Atkelta iš 9 p.

tik iš Holfeldo nuorašo. Taigi Holfeldas ne vieną ilgą vakarą praleido persirašinėdamas poemos tekstą, gal sudėliojo kirčius ar diakritinius ženklus?

Z. Zinkevičius. Taip, galėjo tą padaryti, bet visi išvardytieji asmenys, kurie savo rankose po Donelaičio mirties turėjo poemos rankraštį, buvo jo amžininkai, nuolatiniai pašnekovai, tad sąmoningai kraipyti Donelaičio tarties jie tikrai negalėjo.

Kas labiausiai rūpėjo Liudvikui Rėzai

ML. XVIII a. inteligentas, universitetą baigęs šviesuolis, tuo labiau teologas, juk nuo liaudies kalbos natūraliai atitoldavo. Argi ne taip? Bet Donelaitis sąmoningai su paprastų žmonių kalba siekė palaikyti kuo glaudesnę ryšį.

Z. Zinkevičius. Mes žinome, kur jis nutolo ir kiek nutolo. Yra Donelaičio verstis į lietuvių kalbą keli Prūsijos valdžios įsakai. Ir tuose įsakuose kalba jau valdiška. Ten jis rašė valdžiai. Vadinas, valdiškai. O „Metus“ rašė saviems žmonėms.

ML. Bet L. Rėza tą liaudišką Donelaičio „Metų“ kalbą privengė įsileisti į literatūrą bent jau vokiškame poemos

vertime, todėl versdamas poemą apie šeštadalį teksto kupiūravo, kai kurias vietas švelnino. Pateikti vokiečių skaitytojui lietuvių kalbos tiesmukiškumą Rėza neišdrįso?

Z. Zinkevičius. Man regis, kad visa tai Rėzai buvo antros eilės rūpestis. Jam svarbiausia buvo parodyti, kad Donelaitis pirmiau už vokiečių literatūros klasiką Frydrichą Gotlybą Klopštoką (Klopstock, 1724-1803) pavartojo savo kūryboje hegzametą, taigi Europos naujose kalbose yra hegzometro naudojimo pradininkas.

O dėl Rėzos atlikto „Metų“ kupiūravimo visada reikia atsiminti aptariamo laikotarpio atmosferą: santvarkos reikalavimus, valdišką ir liaudies kalbą, žmonių giminystės ryšius ir kitus dalykus. Tie asmenys, kurie po Donelaičio mirties jo kūrinių kalbą tvarkė, visi daugiau ar mažiau buvo jo bendraamžiai. Vadinsi, sąmoningai jo kūryboje nieko negalėjo keisti. Nebent kas nesąmoningai praspūdo.

Atėjo iš Rytprūsių per aušrininkus

ML. Kaip Jums atrodo, ar Donelaičio 300-osios gimimo metinės bent kiek išjudino mūsų visuomenę, dar labiau sustiprino tautoje Donelaičio prestižą?

Lietuvos mokslų akademijoje pasitinkant naują prof. akad. Zigmo Zinkevičiaus knygą „Lietuviai. Praeities didybė ir sunykimas.“ Šalia autoriaus prof. Algirdas Sabaliauskas ir prof. Eugenijus Jovaiša (2013 m. spalio)

Ar pasijus tauta esanti lietuviškesnė, jaučianti atsakomybę už savo kalbą?

Z. Zinkevičius. Manau, kad taip. Gera proga susimąstyti, iš kur gavome

bendrinę lietuvių kalbą, pagaliau, iš kur mes patys esame.

ML. Iš ten pat, iš kur ir mūsų Donelaitis.

Z. Zinkevičius. Taip, būtent taip. Iš ten, iš Rytprūsių atėjo mūsų rašto kalba, vėliau aušrininkų buvo priderinta Didžiosios Lietuvos poreikiams. Taigi pernešta ir priderinta.

ML. Viskas vėluota. O ar pats Donelaitis vėlavo ateiti į lietuvių tautą?

Z. Zinkevičius. Donelaitis čia nieko dėtas, vėlavo ne Rytų Prūsija, bet Didžioji Lietuva. Ir didžia dalimi dėl keturiasdešimt metų trukusio spaudos draudimo nuo 1864 iki 1904 metų.

ML. Bet ir iki spaudos draudimo lietuvių kalba buvo atsidūrusi dramatiškoje padėtyje. Turime seniausią Rytų Europoje Vilniaus universitetą, o kada pradėta jame dėstyti lietuvių kalbą, kada universiteto senuose koridoriuose ta lietuvių kalba nuskambėjo? Tik XX a. viduryje, 1939 m. rudenį, kai iš Vytauto Didžiojo universiteto atvyko žemaitis profesorius Ignas Končius, kuriam buvo lemta iš lenkų perimti Stepono Batoro

universitetą Lietuvos valstybės žinion. Nuo 1940 m. sausio mėnesio pradėta skaityti paskaitas lietuvių kalba, ir tai įvyko pirmą kartą šio universiteto istorijoje nuo 1579 metų. Ligi tol dėl įvairių priežasčių šis universitetas tarp savo sienų lietuviško žodžio neįsileido. Net Karaliaučiaus universitete 1718–1944 m. veikęs lietuvių kalbos seminaras lietuvių kalbos palaikymui ir plitimui atliko didesnę vaidmenį. Jaučiu, Profesoriau, kad tikrai turėsite ką pridurti apibendrinamas šį pokalbį.

Z. Zinkevičius. Jūs pats viską ir pasakėte, toms mintims pritariu. Lietuvių tauta ir lietuvių tauta nuolat balansavo tarp gyvybės ir mirties, o Kristijono Donelaičio kūryba suteikė lietuvių tautai naujų jėgų, naujos gyvybės. Ir šiandien tų jėgų mums visiems labai reikia, lygiai kaip ir didesnio pasitikėjimo lietuvių kalbos ir mūsų tautos galiomis.

ML. Dėkoju už išsakytas mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Profesorius Zigmąs Zinkevičius su šeima

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

užsiprenumeruokite „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose arba internetu 2014-iems metams ir paraginkite tai padaryti bičiulius!!! Lietuvos mokslo aktualijos, įdomūs ir vertingi interviu pasieks Jus greičiau ir operatyviau nei lauktumėte pasirodant internete.

Prenumeratos kaina:

1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt.

Mums Jūsų parama reikalinga kaip niekad!

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslo, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 m. skyrė 43 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Ona Gaidamavičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas,
Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslo Lietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://www.mokslo Lietuva.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslo Lietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.